

Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht 1816-1994

Joris Boddaert

Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht 1816-1994

*Mevrouw J.A. Zweere-van Dam, sedert 1968 opzichteres van het hofje,
ontving 14 december 1994 het eerste exemplaar van dit boekje uit handen
van wethouder Herman Meyer.*

Joris Boddaert

Colofon

Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht 1816-1994

© Joris Boddaert

Uitgeverij: Boddaert Produkties

Mathenesserlaan 272b

3021 HS Rotterdam

010 - 476.90.60

Lay-out: Hanne Huygen

Correctie: Marjolijn Swart

Redactionele bijdragen: Ineke Hulshof, Marc Bezem

Grafische productie: Wyt en Zonen b.v.

ISBN 90-72888-11-1

Foto omslag: Ineke Hulshof

Deze eenmalige uitgave bestaat uit 1150 exemplaren.

De uitgave van dit boekje is mogelijk gemaakt dankzij
financiële steun van:

Stichting Ouderenhuisvesting Rotterdam
Volker Bouwmaatschappij bv
Hulshof & Compagnons, architecten
Stichting Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht
Gemeentelijk Bureau Monumenten

Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht

De lange, rijke historie van Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht begint bij de geboorte van Geertruy Groenevelt, 29 april 1739. Haar ouders waren Petrus Groenevelt en Cornelia de Haan. Een godvruchtig echtpaar, want Geertruy wordt meteen de eerste zondag (3 mei) gedoopt. Over de jeugd van Geertruy is niets bekend. Zij groeide op in de omgeving van de Kaasmarkt en volgens dr. Adriaan van der Willigen, die in 1916 een zeer onderhoudende brochure schreef over '100 jaar Liefdegesticht' moet Geertruy meteen een *scherp* verstand ontwikkeld hebben. Eenmaal volwassen, stond Geertruy in ieder geval midden in het leven, want zij zou maar liefst drie keer trouwen. De eerste keer, op 34-jarige leeftijd, met Maarten van Donk uit Kralingen. De huwelijksdatum was 10 oktober 1773. Deze Maarten van Donk was weduwnaar zonder kinderen van Anna van der Willigen. Welke leeftijd Van Donk in 1773 bezat is onbekend. Vermoedelijk was hij oud, want in 1750 werd hij in Kralingen notaris, een ambt dat hij tot 9 juni 1775 heeft bekleed. Nog geen drie weken later overlijdt Maarten van Donk, namelijk 3 juli 1775.

Adriaan van der Willigen, die overigens in 1912 regent (secretaris) van het hofje werd en dat tot aan zijn dood in 1924 is gebleven, schrijft in zijn overzicht, niet ongeestig, dat Geertruy 'van eenige behendigheid liet blijken' door reeds op 29 oktober 1773, precies 18 dagen na de huwelijksvoltrekking, een testament te laten maken waarin zij tot Van Donk's universele erfgename wordt benoemd. Geertruy Groenevelt keert na de dood van haar man terug naar Rotterdam en koopt het pand Nieuwehaven N.Z. M363, (in 1916: nr. 113). Zij zou daar tot haar dood blijven wonen. Alleen de zomermaanden bracht Geertruy door op huize Roosenhof.

Geertruida Groenevelt (1739 - 1808)

13 juli 1777 hertrouwt Geertruy met mr. Arent van de Velde, geboren en wonende aan de Rotte. Ook dit huwelijk wordt beëindigd door de dood van de echtgenoot. Van de Velde sterft, 49 jaar oud, op 20 april 1790. Volgens Van der Willigen moet het bijna 13-jarige huwelijk goed zijn geweest.

28 maart 1798 trouwt Geertruy voor de derde maal, namelijk met Henricus Moens, president-commissaris van het Zeegerecht. Moens is 1 oktober 1731 te Rotterdam geboren en trouwde 27-10-1752 met Sophie Bernelot, geb. 24-4-1731, overl. 6-10-1796. De verbintenis tussen Geertruy en Moens heeft bijna 10 jaar geduurd. Het einde komt 30 januari 1808, wanneer Geertruy overlijdt. Haar echtgenoot zou ruim een jaar later, 8 mei 1809, overlijden. Pikant detail: Moens hertrouwt 9-11-1808 voor de derde maal, namelijk met Christiana

Meynhardt, 51 jaar oud. De 77-jarige Moens heeft precies een halfjaar van dat huwelijk kunnen genieten.

Testament

Hoe Geertruida Groenevelt ertoe is gekomen om 2 juni 1797 bij de Rotterdamse notaris Justus van der Mey een uitgebreid testament, met maar liefst 11 artikelen, te laten opmaken is niet meer na te vertellen. Vermoedelijk was Geertruy 'sociaalvoelend' en wilde zij, bij gebrek aan kinderen, de gemeenschap laten delen in haar aardse goederen. Hoe groot precies haar kapitaal was in 1797 is onbekend, maar we kunnen gevoelig aannemen dat zij, dankzij haar twee huwelijken met geenszins onbemiddelde heren, aardig in de slappe was verkeerde. In haar testament worden ook volop bedragen van allerlei aparte legaten genoemd, maar het voert te ver om haar wilsbestemming te preciseren.

De belangrijkste bepaling luidde dat 6.000 Engelse ponden, die tegen 3% annuïteiten op de Engelse bank uitstonden, zouden worden aangewend voor *pieuse of nuttige gebruiken*, waarmee zij, zoals weldra bleek, een stichting voor bejaarde, ongehuwde vrouwen bedoelde.

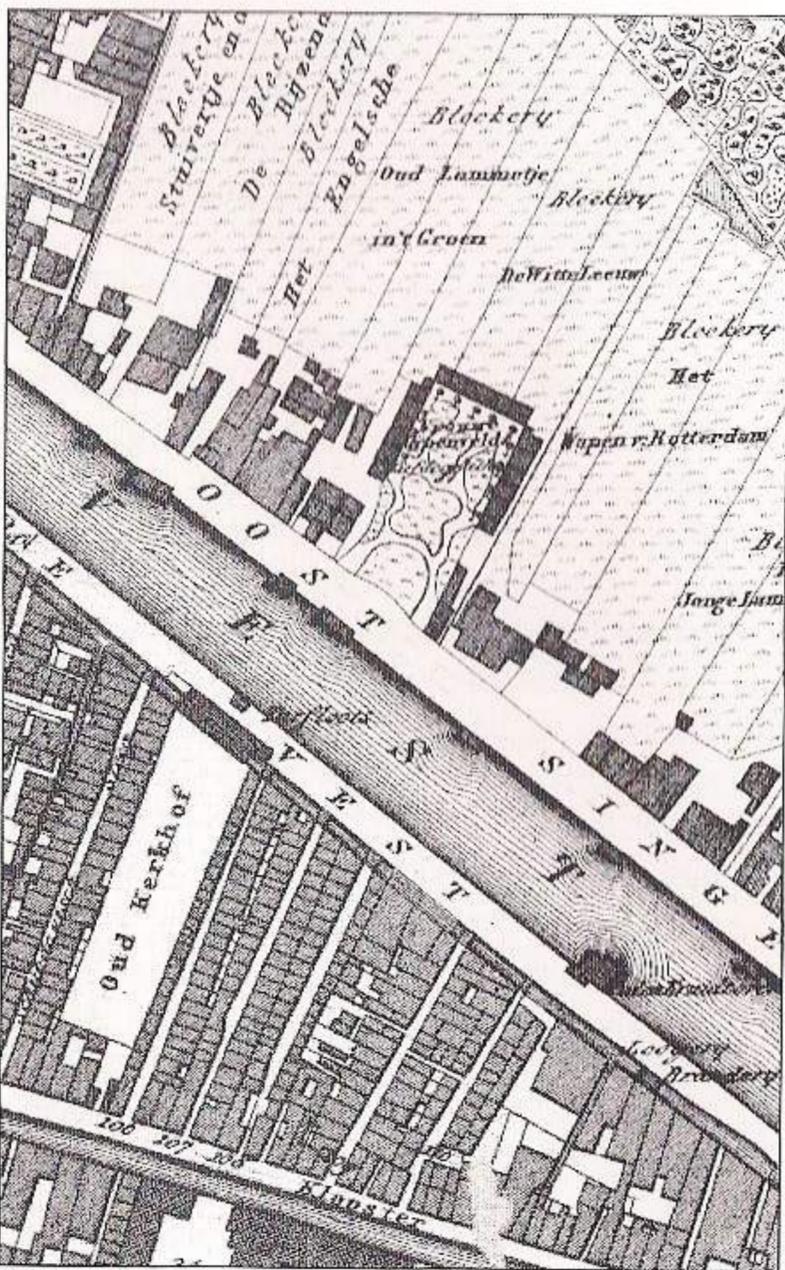
Geertruy maakte al gauw met de notaris een reglement voor die stichting en wees vier regenten aan, waaronder haar toekomstige echtgenoot Henricus Moens. De vier heren mochten jaarlijks over 100 gulden beschikken 'tot verval der kleine depenses en geriefelijkheden of defroyementen'.

De basis van het huidige Liefdegesticht werd dus gelegd door Maarten van Donk die ergens in de 18de eeuw Engelse fondsen had gekocht en die aan zijn vrouw had vermaakt.

Geertruy stelde ook al het aantal woningen en de inrichting van haar Liefdegesticht vast en liet tevens bepalen dat de toekomstige bewoonders van onbesproken gedrag moesten zijn. 'Zoodanige Inwoneressen welken zich aen te groote

morssigheid, dronkenschap, wrevel of afgunst moeten schuldigmaken', moesten door de regenten, doch altijd met ten minste 3 van de 4 stemmen binnen een korten tijd doende logeren'.

Waarom het tot 1814 geduurd heeft, voordat het testament van Geertruy Groenevelt zou worden uitgevoerd, is weer één van die raadsels die door niemand kunnen worden opgelost. In wezen was die 6 jaar lange adempauze niet zo ongunstig. Het moet als bekend worden verondersteld dat geld, mits goed belegd, altijd jongt. Dat was ook het geval met het kapitaal van Vrouwe Groenevelt; daarom kon zonder moeite het eerste hofje worden gesticht op het terrein van de bleekerijen het Oud-Lammetje in 't

Groen, de Eendracht of Witte leeuw en de Turfjes, aan de Oostsingel. Voor 24.000 gulden, toch een heel bedrag in die tijd, werd door de timmerman Samuel Dunlop een prachtig hofje gebouwd. De eerste steen werd 15 maart 1815 gelegd en ruim een jaar later, 31 augustus 1816, werd het hofje voor de bewoonsters opengesteld.

Hoe het hofje er precies heeft uitgezien is mij onbekend. Er bestaan geen beschrijvingen. Er wordt door Van der Willigen wél gesproken over een 'vijver met goudvisschen', maar die vijver werd (vermoedelijk in de winter van 1828-1829) gedempt. Waarom? Omdat een bewoonster op zondagavond 2 november 1828, nota bene op haar 78ste verjaardag, in de vijver viel en verdronk.

Over de eerste regenten, Adriaan Mees, Hermanus Blom en Volkert v.d. Willigen is al even weinig bekend, maar één zaak staat vast, de heren waren uitstekende beleggers; zij konden

uitstekend met het hun toegewezen geld omgaan! In 1825 was er 30 mille à 2,5 % ingeschreven op het grootboek en in 1827 wordt er aan het kapitaal nog eens f 6500 toegevoegd, wegens verkoop van naburige grond. Het geld wordt dusdanig secuur (zeg maar zeûinig) beheerd, dat in 1837 het kapitaal 50.000 gulden bedraagt. 'Regenten begaven zich nimmer op zijwegen, grasduinden niet op terrein waarop zij niet waren geplaatst.' In 1851 is het kapitaal gegroeid tot 73.000 gulden en volgens Van der Willigen bleef de grootte van dat kapitaal tot aan 1916 gehandhaafd.

Over het dagelijkse leven op het hofje is met geen letter geschreven, maar we mogen aannemen dat de zestien bewoonsters het naar hun zin hadden daar aan de Oostsingel. Er bestaat een notulenboek 'aantekeningen van de Resolutien der Administrateuren', waarin de belangrijkste besluiten keurig staan genoteerd. Dit boek eindigt met de vergadering van 9 april

←
Plattergrond
anno 1839

begeerlingen.
Catharina Antonia van Peldermalsen
geuniformd, lidmaat Oud 28 Jaren
en is overeenkomstig besloten.
De voordragt ter begeering nu
alzo gedaan zynde door de Heer
Cantelaar, is zulks ingesolde
het geen bevaand en vastgesteld is
by besluit van 2 Mei 1853 (Blad

→
Originele tekst uit
het notulenboek

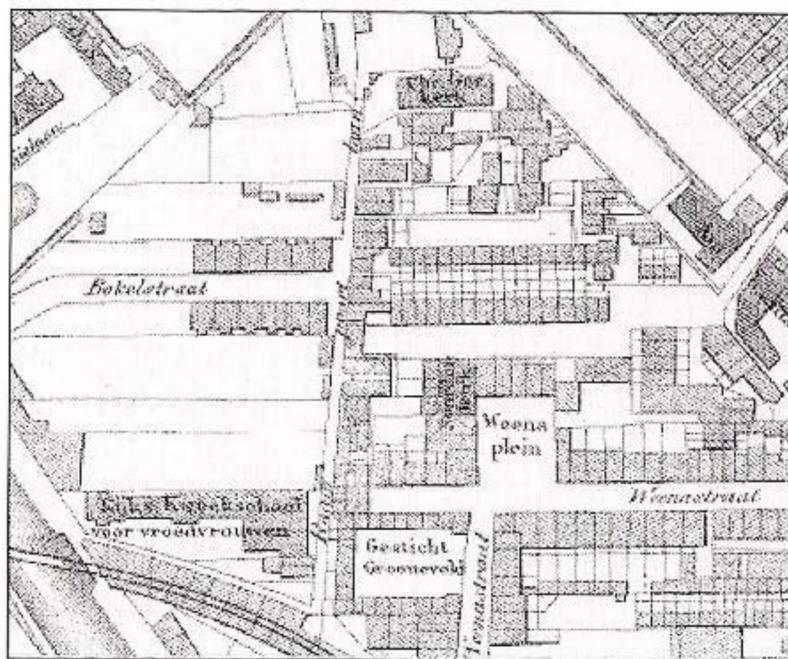
1859. Het moet duidelijk zijn dat dit boek de belangrijkste bron voor Van der Willigen was. Helaas bestaat er geen vervolg, dus dat moet ook de reden zijn dat Van der Willigen in zijn brochure vrijwel geen informatie geeft over het hofje gedurende de periode 1860-1916. Overigens bestaat er ook nog steeds een Grootboek, dat de periode 1818-1848 bestrijkt. Wie er die eerste 50 jaar exact op het hofje woonden is uiteraard nog nooit door iemand uitgezocht. Het is voor ons historisch gevoel ook niet zo belangrijk om al die namen van ongehuwde dames te weten, maar oh, wonder, het Rotterdams Adresboek van 1859 geeft een wonderschone secure opsomming van alle 16 bewoonsters plus de naam van de 'opzigster'. Een dergelijk lijstje gaat pas echt leven, wanneer je in het notulenboek leest dat Catharina Antonia van Geldermalsem op 29 september 1855 door regent Cantzlaar wordt voorgedragen om woning nr. 9 te gaan bewonen. Jawel hoor, het Adresboeklijstje uit '59 klopt als een bus: in huisje nr. 9 woont inderdaad K. Geldermalsem, (naam niet helemaal juist vermeld; J.B.)

Weenastraat

In 1863 wordt het hofje aan de Oostsingel onteigend vanwege uitbreiding van de binnenstad. Protesten en procedures helpen niet. De Gemeente betaalt na een rechtszaak voor het hofje 47.682 gulden.

Een beetje zuur, want de heren regenten hadden steeds 105.000 gulden in hun gedachten gehad. Voor ruim 19.000 gulden wordt een terrein gekocht aan de Weenastraat, waarna architect H. Weymans Ligtenberg (met als mentor D. Verheul) een nieuw hofje bouwt. 1 mei 1865 wordt het nieuwe hofje door 17 dames plus de opzichteres betrokken.

Over de periode aan de Weenastraat staat niets maar dan ook niets beschreven. Het hofje schijnt zeer rustiek te zijn geweest, en wanneer

Plattegrond anno 1886

je foto's van de directe omgeving bekijkt, bijvoorbeeld van het vredige Weenaplein, geloof je dat ook wel. De huisjes waren in een witte baksteen gebouwd, en volgens enkele vage getuigenissen moet de sfeer in het hofje 'werkelijk prachtig' zijn geweest. Volgens Van der Willigen is er tussen 1885 en 1900 door de regenten nimmer vergaderd en ook niets genotuleerd. Ik geloof er niets van! Bij gebrek aan documenten hoef je toch niet onmiddellijk aan te nemen dat er niets gebeurd is. Enfin, het doet er ook niet zoveel toe.

Vijverhofstraat

31 december 1900 wordt bij minnelijke schikking afstand gedaan van het hofje aan de Zuid-Hollandsche Electriche Spoorwegmaatschappij vanwege haar spoorlijnplannen Rotterdam-Den Haag, het overbekende Hofplein-tracé. De regenten doen met 'het Spoor' een uitstekende deal. Zij krijgen in ruil ruim 1900 vierkante meter grond aan de Vijverhofstraat plus nog eens een bedrag van 50.000 gulden en als extraatje 3.000 gulden verhuiskosten. De zeer kundige architect Barend Hooijkaas jr. krijgt de opdracht om een nieuw complex te ontwerpen

Het Weenaplein begin deze eeuw. (Foto: G.A.R)

en voor 87.990 gulden wordt het plan uitgevoerd door aannemer J.J. Gort. Voor dit bedrag wordt niet alleen het hofje gebouwd, maar ook nog een negental buurhuizen (o.a hoek Herlaerstraat).

De 16 bewoonsters betrekken 1 mei 1902 hun intieme woningen.

Hoe de vele tientallen bewoonsters de eerste 50 jaar in de Vijverhofstraat zijn doorgekomen? Dat blijft bij gebrek aan documenten één groot raadsel. Het staat vast dat de regenten toch minimaal één keer per jaar hebben vergaderd, en verslagen van die bijeenkomsten zijn ongetwijfeld vastgelegd, maar niets, werkelijk niets is daarvan in het regentenarchief terug te vinden. Het moet duidelijk zijn dat alle bewoonsters die tussen 1902 en 1950 in het hofje hebben gewoond inmiddels zijn overleden, dus het beschrijven van 'oral history' is ten aanzien van die periode helaas niet mogelijk.

Zelfs de namen van de bewoonsters zijn zonder hulp van uittreksels van de Burgerlijke Stand niet meer te achterhalen. De Rotterdamse Adresboeken uit deze eeuw geven amper informatie. In het Adresboek van 1907 wordt alleen de opzichteres G. de Graaf genoemd.

De overige 16 bewoonsters worden niet genoemd. Uit het Adresboek van 1920 blijkt dat mevrouw G. de Graaf nog steeds *eerste bewoonster* is van het Liefdegesticht. In het Adresboek van 1927 wordt de naam van de opzichteres zelfs niet genoemd. In 1934 komen we in het Adresboek de naam tegen van M. Wijnbeek. Zij woont in huis nr. 7, naast de regentenkamer. Een traditie die na de oorlog tot op de dag van vandaag zou worden voortgezet.

Groenevelt wordt in dat bewuste Adresboek een beetje suffig met een 'd' aan het eind geschreven. Datzelfde euvel doet zich trouwens ook voor op oude topografische kaarten van Rotterdam. In het laatste Adresboek, dat in 1939 is uitgekomen, worden wél alle bewoonsters genoemd. De lijst ziet er als volgt uit: 69/1: Dames A.M. & E.T. Mighorst; 69/3: A. Krietemeijer; 69/4: P. van Oversteeg; 69/5: J. van Driel; 69/6: W. Hogervorst; 69/7: M. Wijnbeek; 69/8: Wed. W. Dooren-v. d. Lingen; 69/10: H. Geerhold; 69/11: G.P. van Es; 69/12: H.C. Engelman; 69/13: Wed. L. Zuur-de Roo; 69/14: P. Mulach;

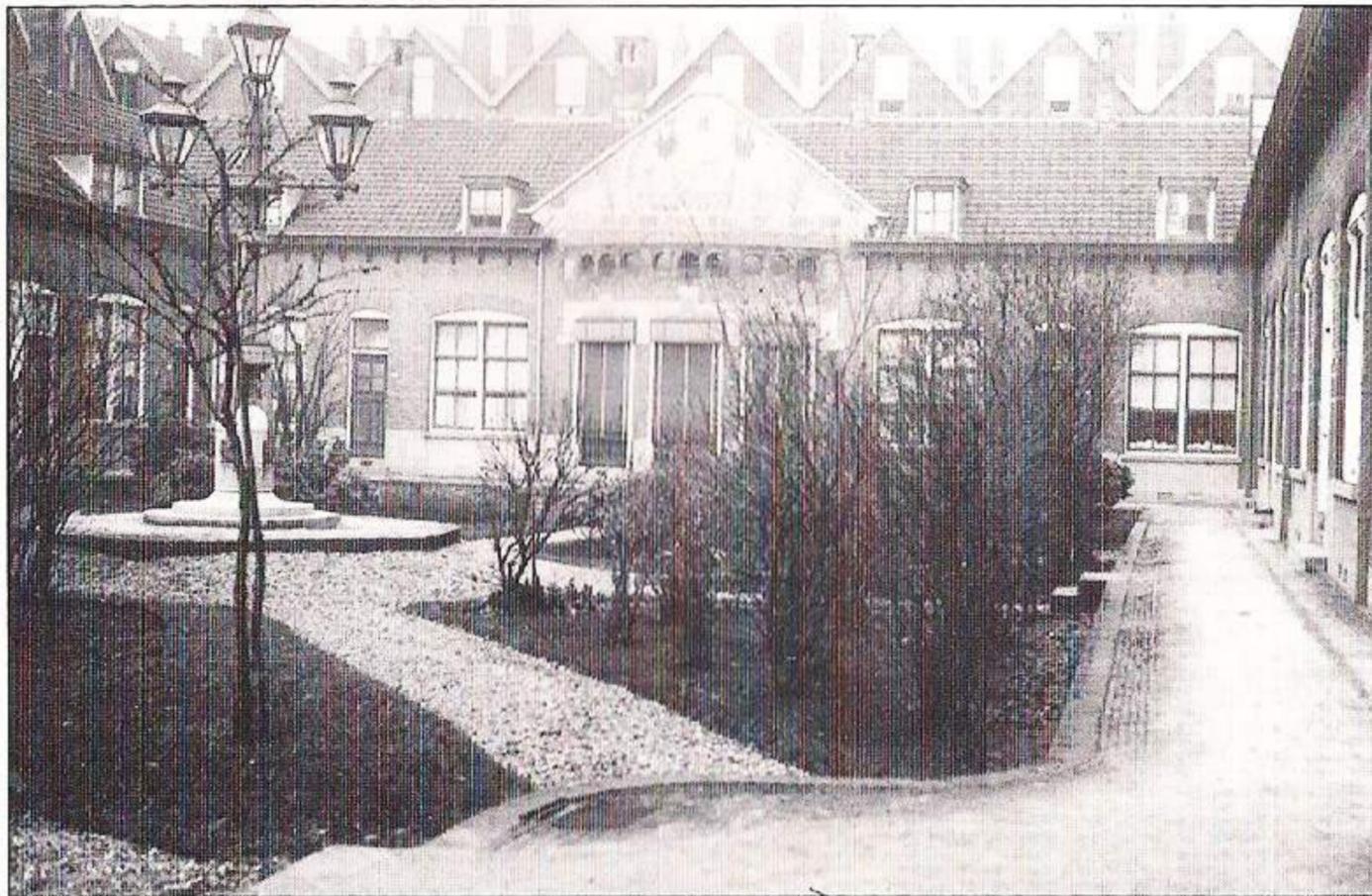
69/17: M.C. Beele.

Wat er zich gedurende de tweede wereldoorlog allemaal heeft afgespeeld op het hofje? Ik zou het niet kunnen zeggen. Ik vermoed dat de bewoonsters zich nogal afzijdig hielden van het oorlogsgeweld en dat de dames elkaar steunden gedurende die vijf moeilijke jaren.

Via enkele documenten komt er pas vanaf midden jaren vijftig enige duidelijkheid over de woonomstandigheden in het hofje. Zo getuigt een brief d.d. 1 april 1957 van mr. E.F. Bonjer, gedurende 34 jaar regent, van 'enkele toestanden, die beslist weinig zijn toe te juichen'. Bonjer meldt middels een uitgebreid verslag: 'Zo slaapt nog een aantal vrouwtjes in de bedstede (lengte 1.70 m.), waarin dan veelal een veren bed wordt aangetroffen. Wordt zo'n vrouwtje ziek, dan is het praktisch ondoenlijk haar daar te helpen. Het zou wenselijk zijn de deuren en het houtwerk der bedsteden te verwijderen. Een verder bezwaar levert het keukentje op. Achterin is een ouderwets gootsteentje, dat moet dienen voor huiselijke werkzaamheden, maar

ook...voor eigen reiniging! En naast dit gootsteentje, op een klein aanrecht, staat in den regel een petroleumstel en/of gaskomfoor. Een vieze en gevaarlijke combinatie, waarvan ik mij eerst bewust ben geworden toen zuster Van Ooyen een en ander toonde in een vrijgekomen huisje.' Bonjer vervolgt: 'een en ander heeft mij de overtuiging gegeven, dat er zo spoedig mogelijk een einde aan deze toestand moet worden gemaakt'. Bonjer schrijft dat hij zo snel mogelijk verbeteringen wil doorvoeren en dat hij door de firma B. Hooykaas & Zoon een offerte heeft laten maken t.a.v. een opknapbeurt van huisje nr. 14. De offerte van het metsel- en timmerbedrijf, gevestigd aan de Linker Rottekade 100a, behelst een enorme waslijst van werkzaamheden, inclusief de levering van een nieuwe wastafel, model "Europa", en een nieuwe terrazzo-gootsteen met aanrecht. Het behangselpapier is naar keuze en komt op f 1,50 per rol. De totale verbouwing is begroot op f 2.220 en het vermoeden is gerechtvaardigd dat de overige regenten met de verbouwing akkoord gingen.

Enige jaren later wordt er door de regenten met enige zorg gesproken over de toekomst van het hofje. 'De heer Blom vreest dat de onderhoudskosten op den duur een bodemloze put zullen blijken. Het idee wellicht met Kuyl's Fundatie te kunnen samengaan, trekt hem zeer aan.' De overige regenten zien een dergelijke fusie niet zo zitten, maar men hikt voorlopig wel tegen een uitgaaf aan van maar liefst f 27.000 voor de aanleg van centrale verwarming. Uit het verslag blijkt verder dat de regenten tijdens de vergadering een zeer kort uitstapje maken, teneinde de gerestaureerde woning no. 14 te bewonderen, tezamen met de opzichteres, zuster Van Ooyen. Laatstgenoemde deelt mede dat de meeste andere 'inwoneressen' zeer gaarne eveneens een nieuwe gootsteen zouden hebben (kosten ca. f 250,-), maar dat niemand een vaste wastafel begeert. Helaas is het aanbrengen van een

Het
Liefdegesticht
anno 1923
(Foto G.A.R.)

No.	Oost Singel.	Wijk 13.
9	J. F. Verouden, steenhouwer	
10	L. C. Hendrikse, particulier	
10	A. de Jong, wagenmaker	
10	Mevr. de wed. H. Schuurman Schimmel, particul.	
10	Mejufvrouw de weduwe C. Scheffer, particuliere	
11	J. P. de Rouck, particulier	
11	H. J. Rietveld, particulier	
12	J. B. Mortelmans, bestelder	
12	P. Hous, bleekerij het Wapen van Rotterdam	
13	C. van der Burg, zeeman	
13	J. V. Krans, particulier	
13	H. J. Kup, timmerman	
14	Het Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht	
14	P. Vrees, opzigster	
14	P. Gerrits, particuliere	
14	J. van den Toorn, particuliere	
14	E. 't Hart, particuliere	
14	B. Broeder, particuliere	
14	F. van der Graaff, particuliere	
14	Weduwe P. van der Waal, particuliere	
14	C. Vogelenzang, particuliere	
14	A. M. Gimborg, particuliere	
14	K. Geldermalsem, particuliere	
14	A. Kapsenberg, particuliere	
14	P. C. Barmond, particuliere	
14	J. C. de Wijs, particuliere	
14	A. Stolk, particuliere	
14	M. Kieneker, particuliere	
14	D. van Toorenburg, particuliere	
14	Weduwe J. Maandag, particuliere	
5	T. Kuipers, bleekerij de Witte Lecuw	
5	J. H. Kuipers, wagnaar	
5	L. Brunold, in steenkolen	
5	M. Godijn, smid	
6	J. Louman, bleekerij de Drie Turven	

Adreslijsten uit
diverse Rotterdamse
Adresboeken

1901

No.	Weenastraat	Wijk 14
342	P. Kup, beambte ter secretarie	
	— P. C. Crombou, particuliere	
	—/ 1 J. W. Kooy, boekhouder	
	— J. W. Rosenstok, convooilooper	
	— J. J. Carabain, gepensionoord indisch ambtenaar	
	— H. Lagerwey, particulier	
	— /2 C. G. Oldenburg, kantoorbediende	
	— Weduwe C. S. de Hoog, particuliere	
	— /3 H. W. de Jong, kantoorbediende	
	— J. C. van der Meer, visiteur	
	— Stalhouderij van J. Valken & Co.	
	— F. W. van Nahuys, kantoorbediende	
	— Weduwe J. Friethoff, particuliere	
	— /5 Jacob de Meijer, teekenmeester	
	— Vrouwe Groenevelt's liefdegesticht	
	— /1 P. Gerritsen, particuliere	
	— /2 W. van den Toorn, particuliere	
	— /3 E. 't Hart, particuliere	
343	/5 Weduwe G. de Waal, particuliere	
	— /6 Weduwe A. M. Dommers, particuliere	
	— /7 D. Koster, particuliere	
	— /8 C. Geldermalsem, particuliere	
	— /9 A. M. van Gimborg, opzigster	
	— /12 Weduwe L. de Bock, particuliere	
	— /13 C. Wermond, particuliere	
	— /14 C. de Wijs, particuliere	
	— /15 Weduwe J. Smidt, particuliere	
	— /16 C. Kroek, particuliere	
	— /17 D. Toorenburg, particuliere	
	— /18 Weduwe A. van Maandag, particuliere	

Raampoortlaan

D 7 Weenastraat.

Westzijde.

45	D. A. van Schooneveld, steenhouwer	
57	Vrouwe Groeneveld's Liefdegesticht	
57/1	F. Loos d'Amblé, kantoorbediende	
2	A. Biester, particuliere	
3	H. A. v. d. Vis, particuliere	
4	H. C. Verbeek, particuliere	
5	J. A. Defflers, particuliere	
6	H. M. ten Berghuizen, particuliere	
	wed. H. D. van Meurs-Gerdes, particuliere	
7	wed. H. A. Hisschemöller-v. Hemert, partic.	
	M. G. Hisschemöller, particuliere	
8	A. W. Maurer, particulier	
9	M. E. de Gooijer, particuliere	
10	G. de Graaf, particuliere	
14	A. H. Brinks, particulier	
15	wed. E. F. Buskop-v. Loon, particuliere	
16	A. P. Muller, naaister	
17	J. A. v. der Waal, naaister	
18	E. Boshom, particuliere	
19	A. H. Breurman, particuliere	
	M. J. Visser, particuliere	
20	wed. M. E. Boer Brouwer-Schwegman, particuliere	
21	J. P. v. der Vall, particulier	
65	H. P. Koekkoek, fabriekschef	

1905

HULSTKAMP & ZOON & MOLIJN.

Hulstkamp's
OUDE GENEVER.

LIKEURFABRIEK.

ROTTERDAM.

OPGERICHT Ao. 1775.

C 6 Vijverhofstraat.

Oostz.

Schuijf, A., kleemmaker — Vijverhofstraat ...	41
Vis, A., timmerman — Vijverhofstraat ...	43
Dinter, C. P. v., pakhuiskn. — Vijverhofstraat ...	43
Wolf & Norden, pakhuis — Vijverhofstraat ...	43
Vis, A., timmerm.werkpl. — Vijverhofstraat ...	45
Veen, A. van, los werkman — Vijverhofstraat ...	45
Korthuys, A., sigarensorteerder — Vijverhofstraat	45
Everts, A., pakknecht — Vijverhofstraat... ..	47
Teilingerstraat.	
Ringlever, L., fabrik. v. kunstsmeedw. Vijverh.str.	67
Vrouwe Groeneveld's Liefdegesticht — Vijverh.str.	
Biesta, A., parte. — Vijverhofstraat	69/1
Visser, J. M., parte. — Vijverhofstraat	69/2
Breurman, H. A., parte. — Vijverhofstraat	69/2
Boshom, E., parte. — Vijverhofstraat	69/3
Waal, I. A. v. der, parte. — Vijverhofstraat	69/4
Muller, A. F., parte. — Vijverhofstraat	69/5
Buskop—v. Loon, wed.E.Th., parte. — Vijverh.str.	69/6
Brinks, A., parte. — Vijverhofstraat	69/7
Gooijer, M. E. de, parte. — Vijverhofstraat	69/8
Maurer, A. W., parte. — Vijverhofstraat	69/9
Graaf, G. de, parte. — Vijverhofstraat	69/10
Hisschemöller, H. A., parte. — Vijverhofstraat ...	69/11
Hisschemöller, M. G., parte. — Vijverhofstraat...	69/11
Oudenaarde, wed. J., parte. — Vijverhofstraat ...	69/12
Leede, W. H. de, parte. — Vijverhofstraat	69/13
Verbeek, H. C., parte. — Vijverhofstraat	69/14
Vis, H. A. v. der, parte. — Vijverhofstraat	69/15
Duijtsch, H., parte. — Vijverhofstraat	69/16
Mellegers, H. P., kantoorbed. — Vijverhofstraat...	71

nieuwe gootsteen in een bewoond huisje niet doenlijk wegens de ingrijpende brekerij die hiervoor nodig is. 'Het zal slechts kunnen gebeuren, naarmate er huisjes vrijkomen'. Tijdens bewuste vergadering, die vermoedelijk in 1958 werd gehouden, wordt tevens afscheid genomen van opzichteres, zuster Van Ooyen. Zij wordt opgevolgd door zuster Stelten.

Acht jaar later, in 1966, wordt er wederom afscheid genomen van een opzichteres, namelijk zuster Tine Enzlin. Blijkens de notulen is er rond juffrouw Enzlin het nodige te doen geweest. Zij werd gedurende langere tijd getiranniseerd door haar inwonende zuster Suze, 'hetgeen de sfeer op het hofje niet ten goede kwam.' Uiteindelijk werd het Suze Enzlin verboden om het hofje nog langer te betreden, 'waar-na de rust onder de bewoonsters terugkeerde'.

In 1983 meent Woonruimte-zaken zich te kunnen bemoeien met het opvullen van een leegstaande woning in het hofje. In duidelijke bewoordingen stelt regentensecretaris H. Mees in een brief d.d. 2-6-1983 dat het Liefdegesticht volgens de testamentaire beschikking bij de toewijzingen van een woning gaarne zijn eigen boontjes dopt.

In 1988 (21 juli) ontvangen alle bewoonsters een schrijven, waarin wordt aangekondigd dat per 1 januari 1989 de onderhoudskosten worden verhoogd tot f 100 per maand. De laatste verhoging (f 50 per maand) dateerde van 1 januari 1983.

Dat de regenten de zaken nog steeds serieus aanpakken getuigt een schrijven, d.d. 4-1-1993, aan mevrouw M. van de Vreede. De geadresseerde krijgt toestemming om woning nr. 14 van het hofje te gaan bewonen. Vervolgens worden in de brief de diverse voorwaarden nog eens aangestipt, zoals het *verplicht* aanbrengen van vitrages voor de ramen en het zorgvuldig bewonen van het huisje. Het behangen, tot een redelijke prijs, is voor rekening van de Stichting,

'maar' zo vervolgt de brief, 'mocht u het nodig vinden de keuken te witten, dan wilt u hiervoor wel zorgen, voor eigen rekening'.

Punt 3 van het bewoonstersreglement inzake 'het ontvangen van logés' is anno 1993 nog steeds van kracht. In de brief aan mevrouw Van de Vreede wordt met nadruk gesteld dat de regenten het op prijs stellen dat wanneer iemand komt logeren *vantevoren* toestemming wordt gevraagd aan de beheerster, mevrouw Zweere.

Het is natuurlijk wel interessant om te weten hoeveel bewoonsters sedert 1902 in het Liefdegesticht hebben gewoond, maar die cijfers zijn onmogelijk meer te achterhalen. Dankzij het brave speurwerk van Van der Willigen kan ik wél een paar cijfers geven over de periode 1816-1916.

In die honderd jaar kwamen slechts 83 bewoonsters te overlijden, met andere woorden: in het hofje was het goed toeven, de dames werden vanzelf oud! De meesten (41 bewoonsters) overleden in de leeftijd tussen 75 en 85 jaar, werkelijk een prestatie, want zoals bekend lag de gemiddelde leeftijd van vrouwen in de vorige eeuw rond de 50 jaar. Maar liefst 23 vrouwen werden tussen de 65 en 75 jaar oud, ook niet gering.

Van der Willigen heeft ook uitgezocht hoelang de vrouwen op het hofje woonden. De meeste vrouwen (37 van de 83) woonden tussen de 10 en 20 jaar in het Liefdegesticht. Uitschieters naar boven: 10 dames woonden er tussen de 30 en 35 jaar! en naar beneden: 12 dames woonden er korter dan 5 jaar. 'Geen slechte statistiek' schrijft Van der Willigen droog.

Uiteraard noemt genoemde schrijver ook nog een aantal anekdotes. Zo begaf zich een bewoonster op 59-jarige leeftijd in den echt en moest dus afscheid nemen. Een andere bracht haar gehele huisraad, maar de woning stond haar niet aan en 'zij ging nog denzelfden dag haars weegs'. Een paar vertrokken naar beter

gefundeerde stichtingen. Er waren er ook 'waarvan de reden van vertrek van treurigen aard was. Zij waren of kindsch, of blind, of in ander opzicht zoo hulpbehoevend, dat zij zich niet meer konden gadeslaan en geen hulp kregen, al wilde het bestuur die hulp ook gaarne bekostigen'.

Ten slotte wil ik niet onvermeld laten, dat het natuurlijk een wonder mag heten dat Rotterdam na 178 jaar nog een dergelijk authentiek hofje bezit. Je kunt rustig spreken van het meest authentieke Rotterdamse hofje, niet alleen qua gebouw, maar ook wat betreft de voorwaarden en huisregels. Elders zijn de reglementen dusdanig versoepeld, dat je niet meer van een hofje in de ware zin des woords kunt spreken.

Uiteindelijk hebben we dit met z'n allen te danken aan het daadkrachtige optreden van Geertruy Groenevelt. Dit overzicht eindig ik graag met de woorden van A.M. van der Willigen, die zijn verslag in 1916 eindigt met: 'met blijdschap en dankbaarheid herdenken wij dat Vrouwe Groenevelt het laatste decennium van haar bewogen leven heeft gebruikt om een groot deel van haar rijkdom te verdeelen onder diegenen, die het zoo noodig hadden en een bedrag afzonderde voor een pieus en nuttig gebruik, waarvan brave mensen nu al 100 jaren hebben genoten'.

Dat getal '100' kan thans ingewisseld worden voor '178', en zoals het er thans uitziet, haalt Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht met gemak de '200'.

Toch aardig om daar eventjes bij stil te staan...

REGLEMENT

VOOR DE

BEWONERESSEN

VAN HET

Vrouwe Groenevelt's Liefde-Gesticht,

TE ROTTERDAM.

Wiens schuld het is dat er vrijwel geen documentatie bestaat over de geschiedenis van Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht is thans, in 1994, moeilijk meer te achterhalen. Complete archieven worden vaak achteloos in de vuilnisbak gedeponeerd en ik heb een vermoeden dat in het (verre) verleden vele officiële stukken betreffende het hofje rücksichtslos zijn vernietigd. De schuldvraag is thans ook niet meer belangrijk. Er bestaat geen archief en daar heb ik het als auteur maar mee te doen. Gelukkig heb ik de nodige ervaring in 'vrije nieuwsgaring' en heb ik dankzij het Rotterdams Gemeentearchief toch nog een aantal zaken weten te achterhalen. Zo ook een Reglement voor de bewoneressen van het Vrouwe Groenevelt's Liefde-Gesticht te Rotterdam. Een flinterdun boekje van acht bladzijden met daaromheen een wonderschoon groen koftje. Het boekje bevat 20 artikelen, waaraan de bewoonsters van het hofje zich dienden te houden. Volgens het boekje werden de artikelen "Aldus gearresteerd in de Vergadering van Regenten van het Vrouwe Groenevelt's Liefde-Gesticht op den 23en April 1859". En een en ander werd ondertekend door de 'Regenten voornoemd' Herm. Blom, P.J. Cantzlaar, R.A. Mees en J. van Charante.

Het moet duidelijk zijn dat het een waar genoegen is om de 135 jaar oude tekst tot je te nemen. De reglementen komen enigszins paternalistisch over, en dan druk ik me nog voorzichtig uit.

Wat denkt u bijvoorbeeld van artikel 9: Niemand mag uit hare woning des nachts afwezig zijn zonder daarvan aan de Opzigtster kennis te hebben gegeven, en voor eene afwezigheid van driemaal vier en twintig uren en langer heeft zij een schriftelijk consent van den President-Regent noodig, hetwelk voor den aanvang der afwezigheid aan de Opzigtster moet vertoond worden. Zij zal gedurende hare afwezigheid hare woning behoorlijk doen luchten en voor de nakoming van het volgend Artikel zorgen. Uiteraard zal ik u artikel 10 niet onthouden: De Bewoneressen zullen hare Huisjes ten allen tijde rein en zindelijk bewonen, en de straat voor dezelve behoorlijk schoon houden en nimmer vuilnis op het gras werpen of tegen de boomen vegen; zij zullen zorgen dat de Huisjes niet door ongedierte worden besmet, op straffe als in Art. 14 nader zal worden gezegd; ook zullen zij gedoogen dat jaarlijks hare schoorsteenen worden geveegd ten koste van het Hofje. Het voert in dit kort bestek te ver om u met alle artikelen kennis te laten maken; daarom alleen nog 'ter leering' artikel 11:

De teksten van de diverse artikelen spreken duidelijke taal!

Zij zullen zeer voorzichtig zijn met vuur en licht en nimmer vermogen op den zolder te gaan met licht, tenzij in eenen gesloten lantaren. Ook zullen zij in hare Woning geene winkelnering, kinderschool of andere hantering oefenen en niet vermogen honden te houden, en zullen zich wachten van alles, waardoor onrust, schrik of schade aan de overige Bewoneressen zoude kunnen worden veroorzaakt. Zij zullen geen linnen ter bleek leggen op het plein van het Hofje, noch dweilen, kleederen of iets anders uit hare ramen of op rakken te droogen hangen, ook niet de straat voor hare Woning bezetten, maar alles vermijden, wat aan de sierlijkheid en netheid van het Hofje enig nadeel zoude doen; blijvende het echter vergund, eenmaal in het jaar bij het schoonmaken, linnen voor de Woningen te droogen te hangen, mits daartoe van de Opzigtster vooraf de toestemming verkregen hebbende, alsmede het beddegoed van tijd tot tijd op rakken te luchten. Ook zullen zij geene uitstekende spiegeltjes aan hare Woningen mogen hebben.

Art. 9.

Niemand mag uit hare woning des nachts afwezig zijn zonder daarvan aan de Opzigtster kennis te hebben gegeven, en voor eene afwezigheid van driemaal vier en twintig uren en langer heeft zij een schriftelijk consent van den President-Regent noodig, hetwelk voor den aanvang der afwezigheid aan de Opzigtster moet vertoond worden. Zij zal gedurende hare afwezigheid hare woning behoorlijk doen luchten en voor de nakoming van het volgende Artikel zorgen.

Art. 10.

De Bewoneressen zullen hare Huisjes ten allen tijde rein en zindelijk bewonen, en de straat voor dezelve behoorlijk schoon houden en nimmer vuilnis op het gras werpen of tegen de boomen vegen; — zij zullen zorgen dat de Huisjes niet door ongedierte worden besmet, op straffe als in Art. 14 nader zal worden gezegd; ook zullen zij gedoogen dat

Barend Hooijkaas jr.

Architect Barend Hooijkaas werd in 1855 in Rotterdam geboren en studeerde voor architect aan de Rotterdamse Academie voor Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen. Reeds op 18-jarige leeftijd, tijdens zijn studiebeperiode, werd hij als medefirmant opgenomen in de firma B. Hooijkaas en Zoon, die door zijn vader, eveneens Barend, geleid werd. In 1875 werd Barend (op 20-jarige leeftijd) onderscheiden met een penning "Ereprijs, bouwkundig teke-

nen, Klasse 6B" van de Rotterdamse Academie. Rond de eeuwwisseling en daarna verschenen veel gebouwen van Hooijkaas jr. in Rotterdam. Hij werd wel 'de kerkenbouwer van Rotterdam' genoemd, want voor de Ned. Herv. Gemeente bouwde hij de Noorderkerk, de Wilhelmina-kerk (Zuid), de Nieuwe Kerk ('s-Gravendijkwal) en de Grote Kerk in Overschie. Alleen laatstgenoemde kerk staat nog overeind, de rest werd begin jaren zeventig als 'overbodig' gesloopt. Verreweg de bekendste schepping van Barend Hooijkaas is de Koninginnekerk aan de Boezemsingel. Met assistentie van Michiel Brinkman (1873-1925) ontwierp Hooijkaas in 1903 in een fraaie fin de siècle-stijl, die hangt naar de Jugendstil, deze bijzondere kerk. In april 1907 werd de Koninginnekerk ingewijd en zoals iedere Rotterdammer weet werd de kerk in januari 1972, ondanks veel protesten, gesloopt. Thans staat op dezelfde plek het bejaardencentrum Hoppesteyn. Van geen enkel gebouw in Rotterdam wordt de sloop zo diep betreurd als dat van de Koninginnekerk.

Barend Hooijkaas ontwierp en bouwde niet alleen kerken. Op zijn naam staan ook een aantal bank- en kantoorgebouwen aan de Leuvehaven, Glashaven, Wijnhaven en Wijnstraat. Al deze gebouwen werden in mei 1940 verwoest. Andere gebouwen van hem die door sloop werden verwoest zijn: het oude hoofdgebouw van het Diaconessenhuis, het Eudokiaziekenhuis en de

Adriaanstichting in Hillegersberg. Een belangrijk gebouw van hem dat nog wél overeind staat is de sociëteit van de Kon. Roei- en Zeilvereniging 'De Maas', in 1908 voltooid. Dit gebouw aan de Veerhaven toont wonderlijk modern. De invloed van Michiel Brinkman is duidelijk zichtbaar! Onlangs werd het gebouw 'gepromoveerd' tot gemeentelijk monument. Hooijkaas was zelf ook lid van 'De Maas', de architect had er zijn eigen zeilboot (de Boeier 'Sperwer') liggen, en het is mogelijk dat hij in die omgeving de nodige 'relaties' opdeed.

In de periode 1900-1901 ontwierp Hooijkaas het Liefdegesticht, en hoe nauw de relatiesfeer in die tijd werkte, ontdekte ik min of meer bij toeval in het alleraardigste boekje 'De Koninginnekerk, op de grens van een nieuwe tijd', geschreven door Barend van Veen (een kleinzoon van Hooijkaas) en in 1972 uitgegeven door Ad. Donker. De eerste steen van de kerk werd 13 juli 1904 gelegd door drie jonge knapen in de leeftijd van 9 tot 12 jaar. Hun namen: Adriaan Maarten van der Willigen, Johan Christiaan van Oordt en Anthoni Willem Mees. Wie zijn in die periode regent van het Liefdegesticht? U raadt het goed: de heren Mees, Van Oordt en Van der Willigen... Over het leven van Barend Hooijkaas is verder niet zoveel bekend. Zijn bureau was gedurende lange tijd gevestigd aan de Geldersche kade 10a. Na de tweede wereldoorlog werd het architectenkantoor voortgezet in het fraaie familiepand Haringvliet 86. Barend van Veen, eveneens architect, vertelde mij dat Hooijkaas zijn omgeving enorm inspireerde. Architect Kraaijvanger (senior) plukte daarvan o.a. de vruchten. Van Veen: "Hij was een enorme harde werker, voor z'n zeilschip had 'ie amper tijd. Hij had een grote handicap, namelijk een fikse tremor, daardoor kon hij moeilijk tekenen. Hij moest vaak zeggen hoe hij het wilde".

Barend Hooijkaas jr. overleed in 1934.

Barend Hooijkaas jr. (1855 - 1934)

Foto: Coll. Koojse Soer

Deftige naam...

De naam 'Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht' is in ons land, en zeg maar gerust op deze ganse aarde, uniek. Toen in 1815 de eerste steen werd gelegd van het hofje aan de Oostsingel was er uitsluitend sprake van het eenvoudiger 'Groenevelt's Hofje'. De 'fondatrice' had zich namelijk nooit over een naam uitgelaten. In 1817 kregen de regenten het een beetje aan de stok met de overheid. Men wilde een exact overzicht van fondsen en inkomsten. De overheid beriep zich op Artikel 228 van de Grondwet (1815): 'Als eene zaak van hoog belang wordt ook het armbestuur en de opvoeding der arme kinderen aan de aanhoudende zorg der regering bevolen.'

De regenten meenden dat de overheid zich niet met hun particuliere zaken hadden te bemoeien, maar de overheid deed zo moeilijk, dat ten slotte toch 'eenige vragen' moesten worden beantwoord. Op een gegeven moment waren de regenten het zat en werd besloten tot naamsverandering. Er werd gekozen voor het chic klinkende 'Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht'. De opzet was duidelijk; met de nieuwe naam meende men de overheidsdienaren enigszins te kunnen misleiden.

De nieuwe naam klonk immers onduidelijker en vooral deftiger. De truc werkte, vooral in correspondentie met de overheid maakte de nieuwe naam indruk en men trok al snel de handen van het splinternieuwe hofje af.

Van Willigen schrijft niet ongeestig: 'discussieren in een smoking heeft nu eenmaal meer effect dan praten in een huisjasje..'

*Treffend beeld uit 1950: de stoep wordt zorgvuldig geveegd en er is gelukkig voldoende sociale controle.
(Foto G.A.R.)*

J.A. Zweere-van Dam

Sedert 1 juli 1966 is mevrouw Johanna Adriana Zweere-van Dam, geboren 20 juli 1915, opzichteres van het hofje; een taak die zij, getuige de vriendelijke opmerkingen van medebewoonsters, altijd secuur, openhartig en met een vreugdevolle geest heeft vervuld.

"In de jaren vijftig/zestig woonde ik met mijn man en kinderen aan het Noordplein. Wij kerken in het Oude Noorden en via onze dominee Pronk hoorden wij dat het Liefdegesticht 'om een mevrouw verlegen zat'. Mijn man had geen pensioen, en gezien de niet zo ongunstige woonomstandigheden op het hof leek het ons wel wat. Ik zei 'ja', maar kreeg toen al snel van Pronk te horen dat mijn man niet mee mocht. Het hofje werd al sinds mensenheugenis uitsluitend door oudere dames bewoond. De oude meneer Blom, een waardig regent, heeft zich toen met de zaak bemoeid, en aangezien het tussen hem en mij wel klikte kozen ze uiteindelijk toch voor het echtpaar Zweere. 1 juli 1966 zijn we begonnen, we ontvingen 25 gulden per maand. Mijn man had een aardige betrekking als archivaris

bij de bank van Mees, dus we konden het financieel aardig rooien. In '70 stopte hij met werken en was toen uiteraard wat meer op het hof. Hij deed er allerlei noodzakelijke klusjes, en dat werd uiteraard geapprecieerd door de dames. We hadden, en trouwens nu nog, altijd een hechte gemeenschap op het hofje. Weliswaar was ik dus 'opzichteres', maar dat heeft verder nooit op me gedrukt, we waren één. Ik heb dierbare herinneringen aan vroegere bewoonsters. Neem mevrouw Roggeveen, wonend in huisje 1, zij was dagelijks aan het verhuizen, maar ging dus nooit weg. Een beetje zweverig type. Uiteindelijk is ze echt vertrokken, naar het hofje van Gerrit de Koker. Mevrouw Nouwt (geboren in 1920, sedert '77 wonend op het hof) stond bekend als 'de soepvrouw'. Zij stond voor iedereen klaar. Helaas is zij nogal ziek geworden en heeft dit jaar het Liefdegesticht verlaten. Mevrouw Van Essen (huisje 5) was ook een type. Toen wij begin maart van dit jaar onze huisjes moesten verlaten, nam zij, ongelogen, 178 verhuisdozen mee! We wisten niet wat we zagen. Zij kan nooit meer met al die spullen terugkeren. Ik geloof ook niet dat zij dit doet. Ik ben blij dat onze jongeren, Christel Visser en

Audi Boer terugkeren. Zij passen uitstekend in onze groep. Het is toch ook heel normaal dat jong en oud samenwonen, maar ja, die gedachte strookt niet helemaal met de uitgangspunten van juffrouw Groenevelt, daarom deden de regenten aanvankelijk ook een beetje moeilijk toen die jongeren zich aanmeldden voor ons hofje. Gelukkig hebben de regenten uiteindelijk toegestemd. Het is te hopen dat de SOR in de toekomst ook een beetje ruim zal denken. Wie ik me nog van vroeger herinner? Mevrouw Melze, een enige vrouw, die door ons 'vrouwje Piggelmee' werd genoemd. Mevrouw A. van Leeuwen, altijd opgeruimd en lief. Mevrouw C. Kossen, een dame apart. Mevrouw Van der Dussen had overal geldpotjes in huis. Zij gooide altijd aardappelnat op de stoepsteentjes; hierdoor werden die ijsselsteentjes mooi geel...In de jaren '70 zijn die steentjes vervangen, ze waren te glad geworden.

Mevrouw Van Kuijck was ook een enig mens, zo had zij met St. Nicolaas voor iedereen een presentje. Sinterklaas wordt door ons altijd gemeenschappelijk gevierd in de regentenkamer. Op 5 mei vieren we met een mooi feestmaal altijd onze verjaardagen. Mijn schoonzoon Daan kookt dan voor ons. Wij bekostigen dat zelf uit een potje. Kerstmis wordt door ons ook altijd stemmig gevierd. De regenten zijn dan stevast aanwezig, evenals onze vaste hofdominee.

In 1983 is mijn man overleden. Ik heb het toen even moeilijk gehad, maar de diverse werkzaamheden op het hof hielden me op de been. Uiteraard heb ik diverse dames op het hofje zien gaan. In de jaren tachtig hebben we tot drie keer toe een bewoonster dood aangetroffen. Ach ja, zo gaan de dingen.

Twee weken na het eerste gesprek maak ik nog een afspraak met mevrouw Zweere om enkele foto's te bekijken die ik eventueel kan gebruiken als

De heer en mevrouw Zweere.

*Stemmige contrastfoto's
afkomstig uit het fotoboek
van mevrouw J.A. Zweere...*

illustratie in dit boekje. Wij spreken zaterdag 12 november om 10.00 uur af in café Schieland. Het café is op dat tijdstip helaas gesloten. Gelukkig biedt Albert's groentenwinkel aan de Teilingerstraat uitkomst. Mevrouw Zweere komt al ruim 25 jaar in die zaak (tot voor drie jaar werd de zaak 40 jaar gerund door Beukema) en wij mogen 'achterin' van gedachten wisselen.

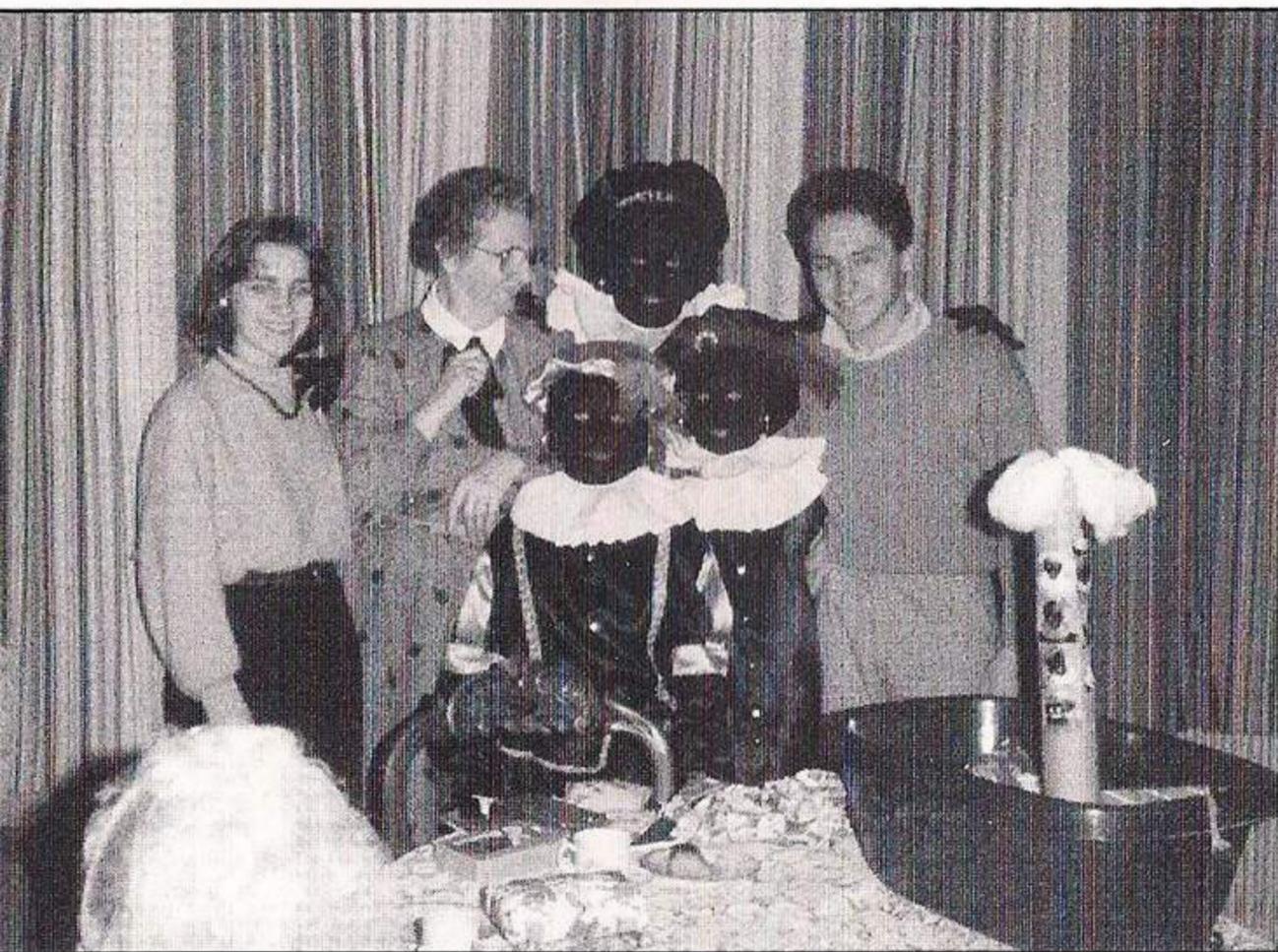
Het fotoalbum dat mevrouw Zweere toont, geeft aan dat de bewoonsters van het Liefdegesticht hun hof altijd liefdevol hebben onderhouden. Foto's van dames die een grasmaaimachine hanteren, spreken voor zichzelf. "De tuin zag er altijd beeldschoon uit", meldt de opzichteres (een titel overigens waar ze langzamerhand eens van af wil), "een tuinman onderhield 'm met liefde, maar we deden zelf ook veel klusjes. Het leuke is dat de tuin tamelijk 'heilig' is. Ook al is het warm weer, er wordt nooit zomaar in het gras gezeten. We zitten altijd langs de rand, een soort van traditie. Die handmaaimachine hebben we op een gegeven moment vervangen door

een elektrische. Jawel, die hebben we zelf betaald. Eigenlijk zouden de regenten zo iets moeten bekostigen, maar ze houden hun hand nogal op de knip. Waarom begrijp ik niet zo goed, want er is de laatste honderd jaar toch een 'aardige reserve' opgebouwd. Enfin, ze doen maar. Vroeger kregen we ook nog stookgeld, 35 gulden per drie maanden, maar dat kon onmogelijk gehandhaafd blijven. Vanaf 1980 zijn we voor de servicekosten 50 gulden per maand gaan betalen. Later zijn die kosten verhoogd tot 100 en zelfs 150 gulden per maand. Ach, dat is ook wel een beetje logisch, de energiekosten zijn in ons land de laatste tien jaar immers enorm gestegen. Het 'gratis wonen' is in ieder geval tot op de dag van vandaag gehandhaafd en wij hebben van de SOR, de nieuwe eigenaar, de verzekering gekregen dat dit 'voorrecht' voor de oorspronkelijke bewoonsters tot het einde toe zal worden gehandhaafd. Het is een beetje jammer dat slechts ongeveer de helft van de zestien bewoonsters in december op het hofje terugkeert. Wie ik vooral zal missen is Elise

Kerstviering in de regentenkamer

(v. Spronsen, geb. 1964 J.B.) maar ja, ze heeft een groter huis gevonden, dus het is wel een beetje te begrijpen dat zij het hof vaarwel zegt. Mevrouw Noordam, die pas twee jaar op het hofje woonde, komt óók niet terug. Zij gaat weer wonen in haar oorspronkelijke huis aan de Bartel Wiltonkade. Ach ja, vrijheid....blijheid. Ikzelf verheug me erop weer naar het Liefdegesticht terug te keren. De huisjes zijn fraai opgeknapt en de tuin trekt vanzelf weer bij. Hoe je het ook wendt of keert, Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht heeft toch een heel aparte, zeg maar vriendelijke, sfeer. Het is toch heel iets anders op zo'n hofje te wonen dan in zo'n bejaardenhuis (Johan Brautigamhuis, Berberisstraat Schiebroek, wordt in de naaste toekomst, ondanks de nog jonge, 30-jarige leeftijd, wegens 'verouderd' gesloopt; J.B.). Of ik wil blijven functioneren als 'opzichteres'? De toekomst zal het leren...Het liefst heb ik iemand naast me die 'meedenkt', maar ach, dat gebeurde eigenlijk altijd al in het verleden. Gedurende al die jaren zijn er eigenlijk maar weinig conflicten op het hofje geweest. En was er eens iets aan de hand, dan voelde ik mij als 'buffer' zo slecht nog niet. Op 14 december neem ik met genoegen het boekje in ontvangst. Vrouwe Groenevelt zou het vermoedelijk allemaal prachtig hebben gevonden!"

Sint-Nicolaas-feest
in 1989

Hendrik Mees

Mijn bet-bet-overgrootvader, Adriaan Mees, werd in 1808 als regent van het Liefdegesticht aangesteld en heeft deze bestuurlijke functie tot aan zijn dood in 1837 uitgevoerd. Hij was de eerste regent die na het overlijden van mevrouw Groenevelt werd aangesteld en voorzover ik kan nagaan heeft hij zijn regentschap 'naar behoren' uitgevoerd. Adriaan Mees was één van de zonen van de bekende firma R. Mees & Zoonen, kassiers en assurantiemakelaars. In 1786, hij was toen 25 jaar oud, kwam hij bij de firma. Hij werd vermoedelijk als regent aangesteld, omdat hij zich in het juiste zakelijke en ook christelijke milieu bewoog. 'Zaken' en 'kerk' waren 200 jaar geleden nauwer met elkaar verbonden. Het leefmilieu van Adriaan Mees kun je het beste als sober calvinistisch omschrijven en dat sloot zeer wel aan bij de levensideeën, zeg opvattingen, van Geertruida Groenevelt.

Het is niet voor niets dat Adriaan Mees eveneens als regent werd aangesteld bij Kuyl's Fundatie, een ander bekend hofje, met dezelfde achtergrond en doelstellingen.

Adriaan wordt na zijn dood in 1837 opgevolgd door zijn zoon, mr. Rudolf Adriaan, die in deze stad o.a. gemeenteraadslid was. Diens oudste zoon Adriaan volgde hem weer op na zijn overlijden in 1866. Deze Adriaan was leraar aan het Erasmiaans Gymnasium. Aangezien hij geen zonen, maar alleen dochters had, bedankte hij vrijwillig in 1900. Zijn neef, Jan Jacob Louis Mees, notaris, nam in 1900 het stokje over en bedankte in 1934. Aangezien zijn zoon in het buitenland vertoefde, werd hij niet door een Mees opgevolgd, maar door zijn schoonzoon, Bonjer, advocaat. Na zijn overlijden in 1968 ben ik in '69 als regent aangesteld. Ik werd benoemd tot secretaris.

Over die 25 jaar regentschap valt niet zo bijster veel te vertellen. Wij vergaderden meestal twee keer per jaar, vrijwel altijd in de regentenkamer

van het hofje. Twee vaste punten die *altijd* ter sprake kwamen waren 'onderhoud' en 'bezetting' van het hofje. We kwamen er met ons vieren meestal wel uit, de problemen waren nooit 'wereldschokkend'. Toen in 1992 duidelijk werd dat de fundering ernstig in verval was geraakt, hebben wij contact gezocht met de SOR. Onze stichting is niet armlastig, maar een echt degelijke renovatie zou buiten onze draagkracht vallen. Wij zaten voor het blok, daarom besloten wij om het hofje over te dragen aan deze Stichting Ouderenhuisvesting Rotterdam. Het hofje slopen en opnieuw bebouwen was ook een mogelijkheid, maar gelukkig werd deze optie snel verworpen.

Wij konden ons zeer wel verenigen met het renovatieplan, waarbij het oorspronkelijke karakter van de huisjes werd gewaarborgd. Er is even een plan geweest om de zestien huisjes 'om te kneden' in twaalf huisjes, om zo flink wat ruimte te winnen. Gelukkig ging dat plan niet door, het hofje in z'n oorspronkelijke staat houden is toch altijd één van onze belangrijkste doelstellingen geweest.

Ondanks het feit dat wij het hof uit handen hebben gegeven, blijven wij, in samenspraak met de SOR, het wel en wee van het hofje begeleiden.

Zo hebben we bijvoorbeeld afgesproken dat toekomstige bewoonsters niet meer persé lid van een protestantse kerk hoeven te zijn, mits ze maar respect hebben voor de protestants-christelijke beginselen. Ik heb alle vertrouwen in het aannemingsbeleid van de SOR.

Uiteraard blijven de kerstvieringen, met de vaste dominee uit Noord, traditioneel gehandhaafd. Op het moment is dat dominee J. Bogaard, zijn voorgangers waren dominee Pronk en dominee L. Romein.

Gezien onze leeftijd en de geheel nieuwe opzet van het Liefdegesticht leek het ons als regenten-college noodzakelijk om geleidelijk te retireren en nieuwe, aanzienlijk jongere regenten te benoemen. Van der Pol en Blom worden in 1995 vervangen door F.H. van Beek, beleggingsspecialist, en mr. F.W. Oldenburg, notaris. Wel aardig, met Van Beek wordt de oude familiale lijn grondig doorgetrokken. Hij is via zijn moeder kleinzoon van wijlen regent mr. E.F. Bonjer en hij is tevens de schoonzoon van de huidige voorzitter M.C. van der Pol.

De authenticiteit van het hofje is en blijft uniek. Ik heb er alle vertrouwen in dat de oorspronkelijke sfeer van het Liefdegesticht tot in de volgende eeuw zal worden gewaarborgd."

Gezellig onderonsje van regenten & echtgenotes. (Restaurant Zochers, 1989)

↑
Het bijzondere tegeltableau, inclusief uurwerk, ontworpen door A. le Comte en in 1902 uitgevoerd door de Porceleyne Fles, Delft. De symboliek is duidelijk: de goede engelen wijzen bestraffend naar het kwade, aan beide zijden subtiel weergegeven via twee kleine, maar zichtbare vleermuizen...
(Foto: Louis Zeeman)

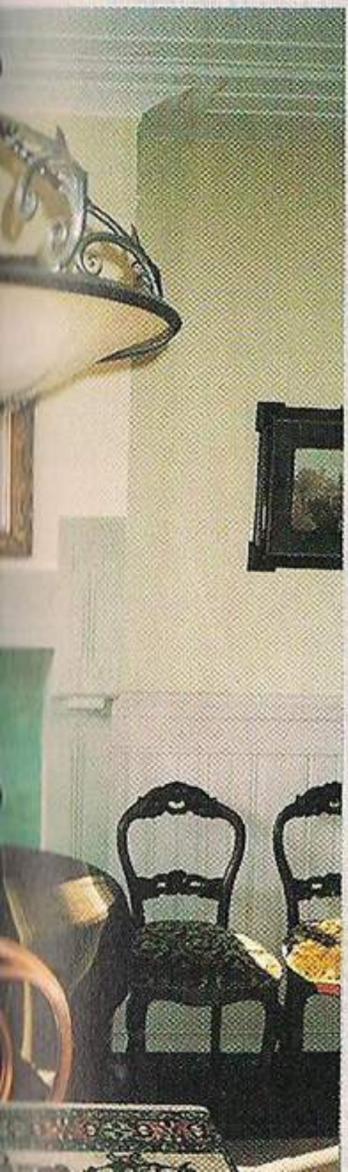

Het hofje met tijdelijke
tuinbeeldjes in 1988.
(Foto: Coll. J.A. Zweere)

Het gerestaureerde
Liefdegesticht,
november 1994.
(Foto: Louis Zeeman)

De regentenkamer
in 1993.
(Foto: Ineke Hulshof)

G.P. Blom

"Geachte dames, Na zestien jaar trouwe dienst heeft de oliekachel van de centrale verwarming het begeven. Het spijt ons, regenten, bijzonder dat het uitvallen van deze c.v. ongerief ten gevolge heeft. Wij zijn nog blij dat dit niet midden in de winter heeft plaatsgevonden. Omdat er nu overgegaan wordt op gasverwarming, kan het nog even duren voordat alles weer in orde is en u een normale temperatuur in uw huisje heeft. Met een extra trui of iets warmes zult u, die ook de oorlogswinter heeft meegemaakt, het ongemak wel te boven komen en eventueel met een electrisch kacheltje uw huis kunnen verwarmen. Als u bedenkt dat de extra bijdragen, die u iedere drie maanden ontvangt, oorspronkelijk in de reglementen staan als 'kolengeld', weet u dat dit bedrag nu eens op de goede plaats terecht komt, wanneer u een iets hogere electriciteitsrekening zou hebben. Met vriendelijke groeten namens regenten 'Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht'. G.P. Blom, 1 juni 1976.

wel vaker langs. Er waren regelmatig onderhoudswerkzaamheden te doen en dan ging ik controleren of het werk naar behoren was uitgevoerd. Ik had een aardig contact met mevrouw Zweere. Ik beschouwde haar altijd als de 'vijfde regent'. Zij verzette veel werk en altijd op een plezierige manier.

'Nee', de beleggingen deed Van der Pol. Die was een meester in het veilig stellen van ons niet geringe kapitaal. Zonder risico's te nemen zorgde hij ervoor dat ons kapitaal het nodige opbracht. Waar ikzelf enorme lol in had was het feit dat wij van de fiscus vrijstelling kregen van 25% dividend-belasting. Onze stichting dateert van vóór 1815, zo is nu eenmaal de wet. Ik moest wel ieder jaar een verzoek bij de fiscus indienen, maar dat had ik er graag voor over. Het leverde de Stichting zo'n vijf mille per jaar op. Financieel hadden we het nog lang kunnen uitzingen, maar die drastische opknapbeurt noopte ons om met de SOR in zee te gaan. Ik vond het wel een beetje sneu voor onze vaste aannemer Ciolina. Die heeft altijd keurig werk geleverd, maar ja, deze grootscheepse klus was voor hem niet haalbaar.

Trouwens, de kosten waren de laatste paar jaar niet mis. Alleen al aan gas en licht betaalden wij 20 mille per jaar. Andere vaste lasten (zoals rioolrecht, etc.) kwamen uit op 6 mille, het tuinonderhoud bedroeg 5 mille, tel maar op. Wanneer wij die renovatie zelf hadden moeten bekostigen, was de helft van ons vermogen verdwenen. Heus, we konden geen andere kant op, wij moesten het hofje ergens onderbrengen, hoezeer ik dat ook betreur. Mijn echtgenote vond het hofje altijd een beetje uit de tijd, en daar had ze geloof ik wel gelijk in. Misschien hadden wij als regent ons ook eerder moeten laten vervangen, een beetje 'frisse wind' kan nooit kwaad.

Toevallig hebben de andere regenten allemaal zonen die in het buitenland zitten. Mijn eigen zoon is tandarts in Lekkerkerk en toonde ook niet echt belangstelling. Gelukkig komen er nu twee jongeren bij, die de SOR van advies kunnen dienen. Het is te hopen dat de sfeer op het hofje in de toekomst een beetje hetzelfde blijft. Bejaarde dienstbodes zul je er waarschijnlijk niet meer ontdekken, dat is toch al iets van langer geleden."

De tekst van bovenstaand schrijven gericht aan de 16 bewoonsters van het hofje spreekt voor zichzelf. Bewuste brief is afkomstig uit het archief van de 73-jarige regent Gerard Pieter Blom, wiens bet-bet-overgrootvader Hermanus als eerste regent maar liefst 47 jaar (1814-1861) actief was.

"Net als mijn vader fungeerde ik als penningmeester, een taak die ik met genoeg 25 jaar lang heb vervuld. Ik herinner me nog dat ik in het begin de geldzakjes met daarin 26 gulden persoonlijk afleverde bij de bewoonsters. Liep ik echt met zestien van die zakjes, die door onze bank (Pierson) waren gevuld. Iedere drie maanden bracht ik dit kolengeld. Ik ging trouwens

Vijverhofstraat

Het college van B. en W. stelde 7 maart 1900 officieel de straatnaam vast. In de 1928 verschenen tweede druk van het boekje 'Rotterdamsche Straatnamen, geschiedkundig verklaard', geven Moquette en Droogendijk de volgende korte verklaring voor de naam 'Vijverhofstraat': "Waar deze straten gerooid zijn, trof men vroeger gedeeltelijk den tuin van het buiten 'Vijverhof' aan. Dirk Smits noemt in 1750 in zijn 'Rottestroom' de Vijverhof 'het Temple dezer dagen, een Edens Eden'. De buitenplaats Vijverhof was nl. 7 maart 1744 eigendom geworden van den heer Egbert Edens. Het laatste huis aldaar, was omstreeks 1830 gebouwd voor den heer en mevr. J.F. van Oordt-Gobius als zomerverblijf, later werd het 's zomers en 's winters bewoond".

Het huidige straatnamenboek (uitg. 1992) voegt er nog aan toe dat de familie Van der Ven het huis bewoonde van 1877 tot 1902. Daarna werd het buiten, nadat het nog enige jaren in gebruik was geweest bij de R.K. Volksbond, in verschillende percelen verkocht voor f 150.000. In 1907 werd het afgebroken.

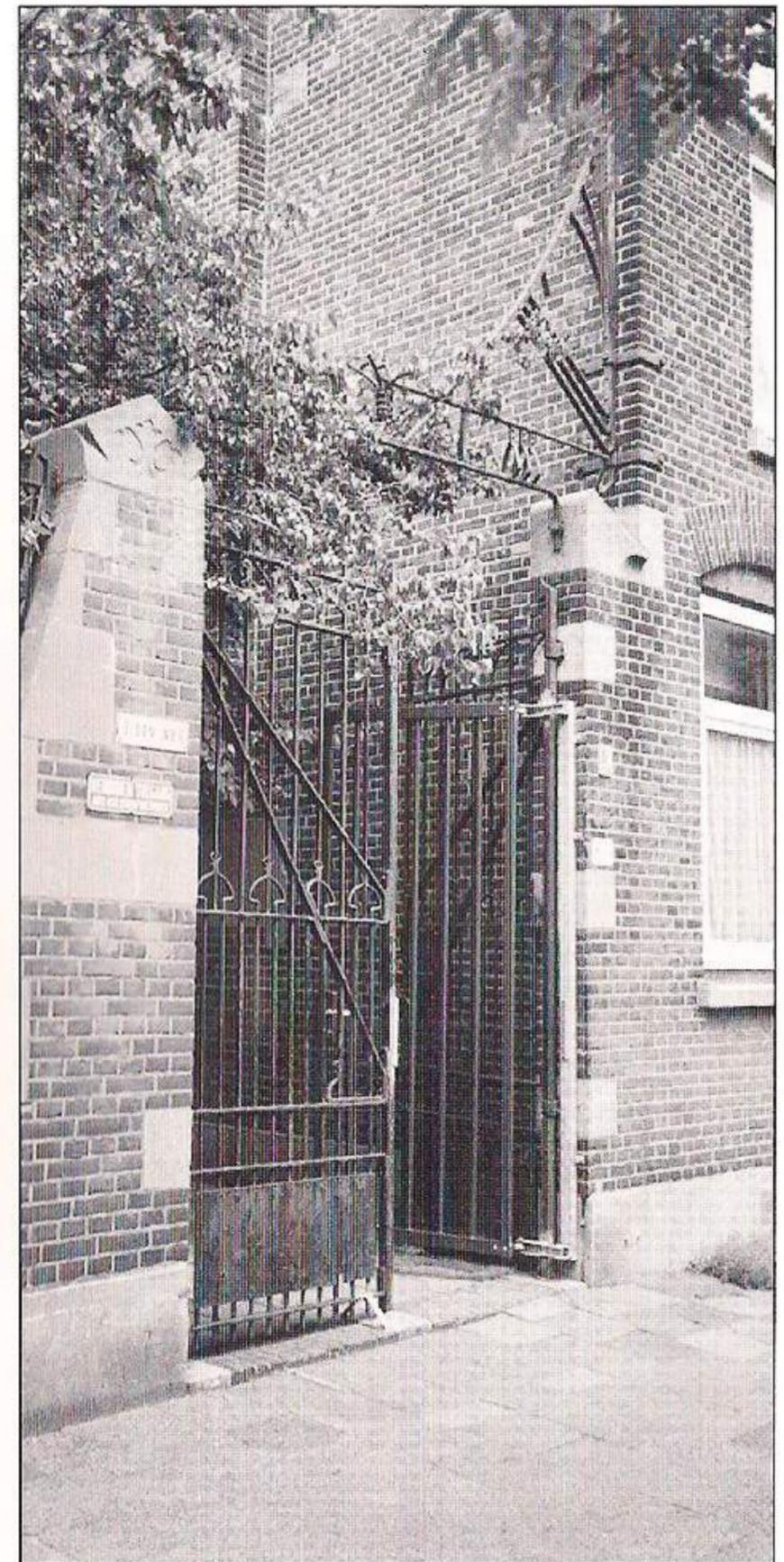
Regenten

Benoemd bij testament d.d. 2 juni 1797:

Nicolaas Hendrik van Charante	1821	overleden
Henricus Moens	1809	„
Cornelis Kolff	1812	„
Willem Sarton	1834	„

Aangesteld sedert overlijden fondatrice 30 januari 1808

1809 Adriaan Mees	1837	overleden
1814 Hermanus Blom	1861	„
1821 Volkert van der Willigen	1842	„
1834 Pieter Jacob Cantzlaar	1862	„
1837 Mr Rudolf Adriaan Mees	1866	„
1842 Jacob van Charante	1865	„
1862 François Willem Cornelis Blom	1876	bedankt
1862 Mattheus Henrik Cornelis van Oosterzee	1884	overleden
1865 Jacob Johannes van der Willigen	1912	„
1866 Dr Adriaan Mees	1900	bedankt
1876 Gerard Blom	1882	overleden
1882 Herman Kruijff	1883	„
1885 Cornelis Marius van Andel Johz.	1891	„
1885 Cornelis van der Pol	1934	bedankt
1891 Willem Hendrik van Oordt HWAz.	1916	overleden
1900 Jan Jacob Louis Mees	1934	bedankt
1912 Dr Adriaan Maarten van der Willigen	1924	overleden
1917 Cornelis van Staveren	1940	„
1925 Volkert van der Willigen	1943	„
1934 Mr Eduard Frederik Bonjer	1968	bedankt
1934 Leendert van der Pol	1956	„
1940 Gerard Pieter Blom	1969	bedankt
1944 Mr Willem Suermondt Wz.	1967	bedankt
1956 Michiel Cornelis van der Pol		
1967 Ir Willem Hendrik van Oordt		
1969 Gerard Pieter Blom		
1969 Mr Hendrik Mees		

Het karakteristieke toegangshek, vlak vóór de restauratie

oudere dames en 3 jongeren ging met ieder hun mogelijkheden en onmogelijkheden, speelde in het planproces dat volgde een voornamelijk rol.

Al gauw bleek gelukkig dat het hofje voorkwam in de Rotterdamse Monumentenatlas en dat daarmee een mogelijkheid bestond om bij renovatie de historisch waardevolle elementen te behouden en zo mogelijk op te knappen zonder dat hierdoor de woonlasten van de bewoonsters verhoogd zouden moeten worden.

Met dit extra subsidiegegeven is een planteam samengesteld door de SOR. In dit team zaten: de bewoonsters, de regenten, de SOR en ikzelf. Gezamenlijk werd een bouwplan ontwikkeld. Voorop stond een ingreep te ontwikkelen waarin de woonkwaliteit duurzaam gewaarborgd zou worden en de woonkwaliteit een gelijkwaardige toekomst tegemoet zou kunnen zien.

De oude woningen

Allereerst zijn de bestaande woningen bekeken en opgemeten. Als we naar de oorspronkelijke woningplattegronden kijken (zie tekening) zien we dat het plan bestond uit 15 eenkamerwoningen, een woning voor de opzichteres en haar gezin en een regentenkamer. Vooral de eenkamerwoningen vallen op door hun compactheid. Ze zijn vrijwel vierkant en hebben een blinde, dat wil zeggen geheel dichte, achterkant.

Oorspronkelijk was beneden een kastenwand aanwezig met een bedstede die eigenlijk nu te klein zou zijn voor een goed bed. In de loop van de tijd zijn deze bedsteden allemaal verwijderd (soms de kasten ook) en staat er een bed in de kamer. Achter het halletje met een minimaal toilet zit achter een deur een smalle trap naar boven met 2 kwarten. Onder de trap een kast en daarachter een keukenhoek met een granito aanrechtje van 1,20 m. Ook deze is in een groot aantal woningen door een nog kleinere aanrecht vervangen, waarbij de ruimte een probleem gaf om deze enigszins bruikbaar in te richten.

Inventief is het dakraam met de schachtconstructie boven het aanrecht, waarmee de keuken van licht en lucht werd voorzien. Een ingenieus touwtjessysteem zorgt voor de bedienbaarheid van dit daktuimelraam. Op de zoldertjes bleek veelal dat de schacht niet goed tegen doorvallen beschermd was hoewel we van ongelukken niets hebben gehoord.

Een goede badgelegenheid was nooit aangebracht. In de loop van de tijd is op de bergzolders een klein kamertje gemaakt met op de overloop een douchecabine en een wastafeltje. Al met al was dit op de ongeïsoleerde tochtige zolder voor ouderen geen ideale situatie.

Ten slotte is er in het verleden een gezamenlijke verwarmingsinstallatie aangebracht waarbij de CV-ketel in de regentenruimte was geplaatst in een voormalige kastenwand. De woningen hebben echter alle nog de oorspronkelijke forse schoorsteenmantel, die de inrichtingsmogelijkheden nogal domineerde.

De regentenkamer zelf was alleen toegankelijk via een gang vanuit de woning van de opzichteres. Deze gang ging ten koste van de ruimte in de tussengelegen woning, die daardoor zo klein was dat ze feitelijk niet meer goed verhuurbaar was. Deze woning werd als fietsenstalling en berging gebruikt.

Samengevat bleken de woningen erg klein en moeilijk in te richten door veel deuren en obstakels, hoewel de bewoonsters zeer inventief bleken in het inrichten.

De technische staat

Inspectie van het zogenaamde casco leerde dat er toch wel veel scheefstanden en scheuren in de gevels zaten. Er was al eens door de gemeente onderzoek naar de funderingskwaliteit gedaan, waaruit bleek dat vooral de achtergevel van het complex leed aan funderingsproblemen. De eerste inventarisatie leek echter op meer problemen te stuiten en was aanleiding voor een uitgebrei-

der onderzoek. Dit is uitgevoerd door het ingenieursbureau voor Geotechniek van de gemeente Rotterdam. Tijdens het planproces bleek dat hiernaar al eens eerder door de onderhoudsaannemer van de regenten was gekeken. Getallen van een half miljoen gulden doken op voor deze planvoorstellen, waardoor ooit bij een aantal mensen de moed in de schoenen moet zijn gezakt hieraan iets te kunnen doen. Gelukkig werd Geotechniek bij het onderzoek niet door deze kennis gehinderd en kon een redelijk advies voor het herstel van de fundering en het behoud van het hof worden uitgedokterd.

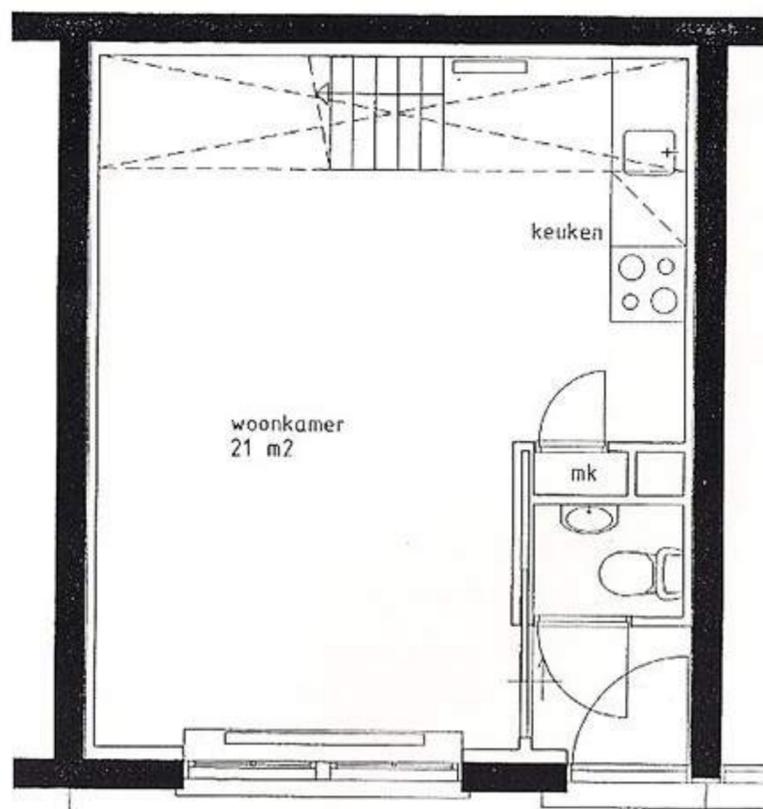
Het probleem was dat de grondwaterstand aan verandering onderhevig is geweest en het hout van de kespen en paalkoppen op sommige plaatsen onvoldoende onder water stonden en aangetast zijn, zodanig dat verzakkingen van 10 tot 20 cm ontstonden.

De oplossing hiervoor was om de houten fundering te verlagen door een betonnen balk aan te brengen op de plaats van het kesphout op de houten palen, zo diep als nodig was voor de goede houtkwaliteit van deze palen. 50 cm bleek voldoende.

Om deze constructie aan te kunnen brengen moesten de woningen ontruimd worden. Dit bleek een belangrijk gegeven te zijn voor de verdere planontwikkeling en de mogelijkheden om iets aan de kwaliteit van de woningen zelf te doen. Naast deze funderingsproblematiek bleek ook dat de kwaliteit van de deuren en binnenkozijnen met hun hang- en sluitwerk te wensen overliet, een kwestie van vooral slijtage.

Het plannen maken

In augustus 1993 is met de bewoonsters gepraat door de SOR en de architect, zowel apart als gezamenlijk. Men kon een heleboel vertellen en er waren heel wat wensen. Voor de meeste mensen was echter niet altijd duidelijk wat nodig was en wat de mogelijkheden waren.

Ontwerptekening woonkamer

De klachten gingen over gehorigheid, ventilatiekort en teveel aan tocht. Men had wensen voor een goede droogruimte voor de was en een grote berging voor vuilnis, het douche-opstapje was een probleem en de keuken was te klein.

Oplossingen konden we wel bedenken maar dat zou gepaard gaan met een ingrijpende verbouwing. Dat dat nodig was stond niet bij voorbaat vast.

Tijdens het technische onderzoek is gekeken naar de mogelijkheid om met eenvoudige aanpassingen de woonkwaliteit te verbeteren en zijn een aantal stappen in de planuitwerking bedacht om te zoeken naar het optimum.

Om deze stappen inzichtelijk te maken is een maquette van een huisje gemaakt, geheel uitneembaar, waarmee de bestaande situatie uit elkaar kon worden gehaald en een optimale nieuwe indeling kon worden gebouwd. Dit bleek een heel goed middel om iedereen te laten zien wat zo'n platte tekening nou voorstelt. Bij het ontwikkelen van deze renovatiemodel-

len, waarbij het minimum uitging van het handhaven van de trappen en het maximum de hele woninginrichting omverhaalde, is al in een vroeg stadium met het GEB overleg gevoerd over de plaats van de meterkasten en de omvang van de installaties. Het gebrek aan ruimte speelde hier een belangrijke rol. Hier werd door het GEB voorgesteld om in samenhang met de voorgenomen isolatie de hele verwarmingsinstallatie te vernieuwen en de gasaansluitingen in de woningen te beperken tot kookgas. Hierdoor werden de eisen aan de meterkastinrichting enigszins versoepeld. Ten slotte kon hierdoor een kleinere meterkast gemaakt worden.

De bewoners hadden bezwaar tegen de plaatsing van een toilet, waarvan de deur uitkomt in de woonkamer. Daarom werd er met het GEB overlegd om de meterkast *niet* in de hal bij de voordeur aan te brengen, maar in de keukenhoek. Hiermee werd het mogelijk af te wijken van de regels en uiteindelijk een hele prettige woningplattegrond te maken. Het toilet zit nu in de entreehal en de meterkast is inderdaad in de keukenhoek geplaatst. Ook Bouw- en Woningtoezicht kon hieraan meewerken en gezien het monumentwaardige karakter van een aantal onderdelen, kon men voldoende ontheffingen verlenen. Zo kon de regentkamer met alle betimmeringen en kastenwanden in oorspronkelijke vorm bewaard blijven.

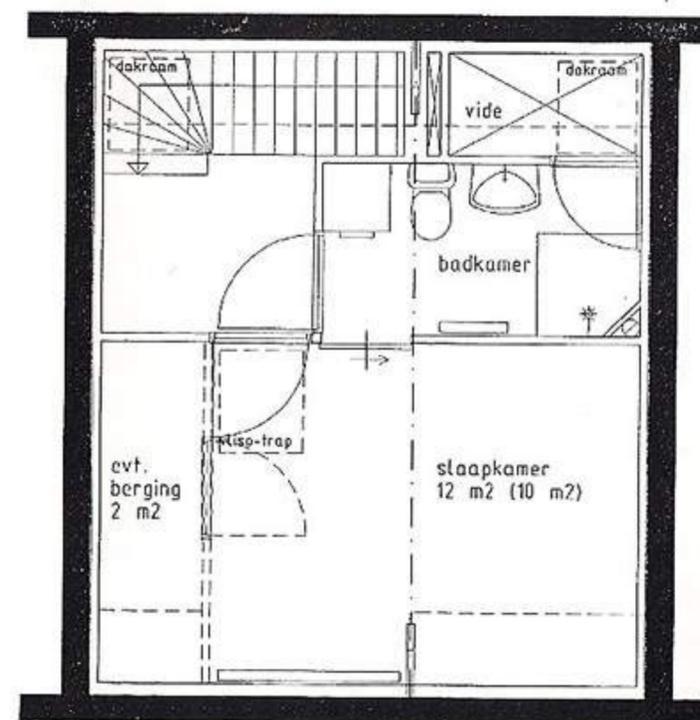
Uiteindelijk kon in september '93 het ontwerp worden vastgesteld. Belangrijk onderwerp van gesprek waren de kosten. Uitgangspunt bleef dat de kosten van het funderingsherstel, het monumentwaardige werk en de restauratieve onderdelen geen belasting voor de bewoners in de vorm van hogere huurlasten mochten opleveren. De ingreep die weliswaar is voorgesteld is te vergelijken met een zogenaamde hoog-niveaurenovatie waarbij de installaties en de isolatie op een hedendaags nieuwbouwniveau worden gebracht. Omdat het hier gaat om hele kleine

woningen waarbij de ruimteverbetering in de woning zelf is gezocht, kon dat binnen een beperkt budget gerealiseerd worden.

Toen eenmaal duidelijk was dat de technische problemen noodzaakten tot het ontruimen van de woningen tijdens de bouw en de bewoners de garantie van de SOR kregen dat voor alle toenmalige bewoners de huurlasten niet zouden stijgen, was men bereid mee te werken en verder te praten over de nieuwe woningindelingen.

De SOR kwam met de regenten een regeling overeen om de financiële last die door deze toezegging ontstond en die in principe tijdelijk is te kunnen financieren.

Intussen is duidelijk dat alle bewoners ruim een halfjaar uit hun woning moeten. De SOR komt met het voorstel om de meeste bewoners tijdelijk onderdak te bieden in het Johan Brautigam-huis in Schiebroek. Ver weg, maar wel comfortabel. De bewoners gaan hiermee akkoord.

Ontwerptekening 1e verdieping

In november '93 kan het plan ingediend worden nadat kort maar hevig met Volker Bouwmaatschappij was gepraat over de bouwkosten. Al met al precies op tijd om alle nodige subsidie te vergaren.

Wat wordt er nu gebouwd

Resultaat van het hiervoor beschreven proces is een toch wel bijzonder kleine woning, die heel ruim lijkt. In het ontwerp is geprobeerd zoveel mogelijk lange zichtlijnen mogelijk te maken. Dit zijn in een vierkant de diagonalen. Daarvan is er een vrij en de andere gaat via een glasdeur. Ook verticaal is de ruimte vergroot door het licht in de achterkap uit te breiden met een tweede dakraam. Dit licht komt niet meer door een schacht maar door de open ruimte boven een nieuwe trap en een groot gat in de vloer, de vide, achter de badkamer en boven de keuken. Daarnaast geeft het hoge plafond een extra ruimtelijk effect op het geheel. Om deze ruimte zo vrij mogelijk te kunnen inrichten is een schuifdeur aangebracht van hal naar woonkamer. Deze loopt in de wand van het toilet en vormt zo geen belemmering voor kasten of andere voorwerpen. In de keukenhoek is een klein aanrecht geplaatst, hetgeen een keuze was van de bewoonsters. Soms heeft men gekozen voor een groter model (180 cm). Ook in die gevallen is voldoende ruimte voor apparaten aanwezig of een kast. De verkeersruimte (= loopruimte) in de keukenhoek wordt ook gebruikt om de trap op te gaan.

Boven is erg veel ruimte ontstaan door de nieuwe plaats van de trap. De trap is redelijk eenvoudig te voorzien van een stoellift. Over de hele breedte van de woning is een slaapkamer gemaakt, waar eindelijk ruimte is voor een groot bed en meubels. Het is jammer dat de ramen zo hoog zitten maar dat is in zo'n monument niet iets om te veranderen.

Er is een ruime badkamer gemaakt met een tweede toilet en wasmachineaansluiting. Het raam naar de vide kan gebruikt worden voor een wasrek, maar is nodig voor het bedienen en schoonmaken van het tweede dakraam.

Dit was even passen en meten tijdens de bouw, maar prima gelukt.

Ook de woning van de opzichteres is grondig veranderd. Deze woning is wat flexibeler ingedeeld, en aangepast aan de woonwensen van mevrouw Zweere.

Haar huisje is thans geschikt voor bewoning door twee ouderen, al dan niet met een gezamenlijke huishouding. Uiteindelijk zou een gezin er ook inpassen, maar dat is meer een gevolg dan een doel geweest.

Regentenkamer

De gang naar de regentenkamer is gesloopt en de tussengelegen woning heeft daardoor weer een beetje maat gekregen.

De regentenkamer krijgt haar oorspronkelijke allure en een centralere functie door een toegang aan het hof en een eigen pantry en toilet. De verwarmingsinstallatie is hiertoe verplaatst naar de zolder.

De gevel van het hofje is schoongemaakt en van knipvoegen voorzien in oorspronkelijke stijl. Het hekwerk is geheel gerestaureerd en voor de buitenverlichting zijn passende lantaarntjes gevonden bij een bekende bouwsupermarkt.

De hoge plafonds zijn onder dit motto mogelijk geworden en ten slotte vormen de deuren en ramen een kenmerkend onderdeel van het complex. De deuren zijn nieuw naar oud model gemaakt en de schuiframen zijn vervangen, van dubbel glas voorzien en in de bestaande kozijnen aangebracht.

Tot het laatste moment is inventief door alle betrokkenen gewerkt aan de totstandkoming van een "nieuw" monument.

De kosten die met het project gemoeid zijn:

Stichtingskosten (incl. BTW + kosten):

basisplan	KB+: f 1.578.850;
monumenten:	f 309.327;
funderingsherstel:	f 421.075.
Totaal:	f 2.309.252.

De aanneemsommen bedroegen:
(incl. B T W + bijkomende kosten)

basisplan KB+:	f 1.144.084;
monumenten:	f 224.150;
funderingsherstel:	f 305.127.

De woningen en het wonen in het hof zullen ongetwijfeld zonder al te grote aanpassingen een goede toekomst tegemoet gaan. De beperkte ruimte in de woningen wordt gecompenseerd door het nodige comfort en een prettige woonomgeving. Het complex blijft een bijzondere enclave in een tamelijk hectische omgeving. De wilsbeschikking van Vrouwe Groenevelt zal ook de komende decennia zorgvuldig worden uitgevoerd!

ir. Ineke Hulshof

Uitvoering renovatie

Hoe neem je de uitvoering van een restauratieplan voor één der laatste monumentale hofjes in Rotterdam ter hand?

Deze vraag hebben wij ons als Volker Bouwmaatschappij bv - uitvoerende partij binnen het bouwteam - gesteld vanaf november 1993, het moment waarop we bij het project werden betrokken. Van het begin af aan dus, omdat het ook met name voor de prijsvorming van belang was een duidelijk beeld te hebben van de uiteindelijke wijze van uitvoering.

Binnen het plan zaten een aantal elementen waarmee bij de aanpak terdege rekening gehouden diende te worden:

- het monumentwaardige karakter van het gebouw;
- sloopwerk dat met beleid (lees: deels handmatig) diende te geschieden en hergebruik van oorspronkelijke materialen;
- de beperkte ruimte in en rondom de woningen (opslag e.d.!)
- de krappe bouwtijd: de 'wens' van de opdrachtgever om het werk geheel in 1994 te realiseren, inclusief de benodigde werkvoorbereidingstijd;
- het funderingsherstel;
- de bodemsanering.

Begin december 1993 werd tussen partijen prijs-overeenstemming bereikt: met de aanpak zou een aanneemsom van ca. f 1.850.000,- inclusief btw gemoeid zijn. Hierin opgenomen was een bedrag van ca. f 265.000,- voor de aanpak van de monumentwaardige onderdelen. Nog voor het kerstreces 1993 werd een bouwvergunning aangevraagd en werd het plan ingediend bij de Dienst Stedebouw + Volkshuisvesting Rotterdam.

Direct in januari 1994 werd gestart met de

werkvoorbereiding. Dit hield ondermeer in het aangaan van contracten met diverse onderaannemers, installateurs en leveranciers. Het bestellen van materialen, het maken van planningschema's en een bouwveiligheidsplan, het uittekenen van met name de installaties, overleg voeren met de nutsbedrijven, enzovoorts.

Als officiële startdatum voor het werk was in overleg met de opdrachtgever en architect maandag 4 april 1994 vastgesteld.

De feitelijke start van de restauratie werd ingeluid door de sloper: binnen de woningen werden alle indelingen en afwerkingen compleet verwijderd. Inmiddels waren alle zittende bewoonsters vanzelfsprekend tijdelijk elders ondergebracht. Bij het sloopwerk moest terdege rekening worden gehouden met de diverse te handhaven en her te gebruiken [monumentwaardige!] onderdelen. Uitkomend bouw- en sloopafval werd gescheiden over meerdere fracties: puin, hout, chemisch afval en restafval. Overigens is gedurende de hele bouwtijd alle bouwafval op het project gescheiden ingezameld en afgevoerd.

Fundering

Aansluitend aan het sloopwerk werd het herstellen van de funderingen ter hand genomen. Onder af en toe bijna erbarmelijke omstandigheden werden in de kruipruimtes onder de woningen de oude deels houten en deels gemetselde funderingen vrijgegraven, de slechte gedeelten verwijderd, de oorspronkelijke houten palen ingekort en met vijzels onder spanning gebracht en nieuwe betonnen funderingsbalken aangebracht. In het onderzoeksrapport met hersteladvies was voorzien om op deze wijze ongeveer éénderde deel van de totale fundering van het hofje te vervangen. Tijdens de uitvoering bleek echter dat er sprake was van aanzienlijk meer slechte fundering dan voorzien: uiteindelijk is bijna driekwart van de fundering vervangen, inclusief een gedeelte van de achtergevel. Dit laatstgenoemde onderdeel moest gedurende de werkzaamheden tijdelijk onderstempeld worden om verdere schade te voorkomen. Dit alles is door inzet van extra mankracht en materieel binnen de gestelde tijd gerealiseerd. Toen de aanpak van de fundering eenmaal goed

Aanpak van de vervuilde grond, okt. 1994

op gang was, is in de woningen begonnen met het op hoogte brengen en uitvlakken van de houten vloeren, inclusief het verplaatsen van de trapgatsparingen en het maken van een extra tussenvloer voor een vliering. De installateurs waren intussen druk bezig met het aanleggen van alle benodigde leidingwerken.

Inmiddels werd buiten het gevelmetselwerk en hardsteen gereinigd en werden de bestaande voegen uitgehakt. Gescheurd en kapot metselwerk werd met stenen vervangen die afkomstig waren uit de oorspronkelijke schoorstenen.

Deze schoorstenen werden compleet vervangen, de dakpannenbedekking werd aangepakt en er werden extra dakramen aangebracht. Alle lood- en zinkwerken op de daken werden hersteld danwel compleet vervangen.

Hekwerk

Het hekwerk met toegangspoorten van origineel siersmeedwerk werd in zijn geheel verwijderd om in de werkplaats te worden gerestaureerd. Het is in onderdelen gedemonteerd, alle slechte gedeelten zijn in de oorspronkelijke detaillering vervangen, het is geheel gestraald, verzinkt en voorzien van een kunststof coating. Vlak voor de oplevering is het hek weer gemonteerd. Het eindresultaat is een hekwerk dat bijna niet van nieuw is te onderscheiden!

Tijdens de uitvoering is een aantal malen ingebroken: enkele vandalen vonden het nodig de woningen gedeeltelijk te vernielen, koperen leidingen te stelen, etc. Nadat aanvullende inbraakwerende maatregelen waren getroffen behoorde dit soort onaangename verrassingen tot het verleden.

De uitvoering verliep voorspoedig. Rond de bouwvakvakantie was de 'ruwbouw' zo goed als gereed. Direct na deze vakantie werd gestart met de montage van de binnenwanden, de plafonds en de geïsoleerde gevelvoorzetwanden en werd

aansluitend de verdere binnenafwerking ter hand genomen: binnenkozijnen en -deuren monteren, keukenblokken plaatsen, spuiten, tegelen, behangen, aftimmeren en afmonteren van installaties en sanitair.

Bodemverontreiniging

Buiten was het knipvoegwerk in het gevelmetselwerk gereed en was de renovatie van de gevelkozijnen, inclusief nieuwe schuiframen en isolerende beglazing, in volle gang. Alle hard- en zandsteenonderdelen werden aangeheeld. Voor het aandragen van passende oplossingen bij onvoorziene problemen en probleempjes werd keer op keer een beroep gedaan op de inventiviteit van met name de uitvoerder en opzichter op het werk.

Intussen was de SOR druk in overleg met de gemeente Rotterdam inzake de uitvoering van de bodemsanering van de tuin en het binnenterrein. Hier was namelijk sprake van bodemverontreiniging als gevolg van een oude lekkende opslagtank voor huisbrandolie met bijbehorende vulleiding.

Pas in september 1994 werd door de gemeente groen licht gegeven voor uitvoering van het saneringsplan: in slechts vier weken tijd werd de gehele sanering voltooid.

Voor de sanering werd HWZ Regio West-Zuid ingeschakeld, een zusterbedrijf van Volker Bouwmaatschappij bv, eveneens deel uitmakend van de HBG-groep.

Een groot gedeelte van de tuin en het binnenterrein werd afgegraven en voorzien van een nieuwe laag schone grond.

De enorme kersenboom welke zich in de tuin van het hofje bevindt, is gedurende de sanering gelukkig gespaard gebleven. De tuin is inmiddels opnieuw ingericht en zal er binnen enkele jaren ongetwijfeld net zo mooi bij staan als voor de renovatie. Half november was het eindelijk zover: nadat de schilder de laatste hand aan de

woningen had gelegd werden de eerste woningen voltooid aan de opdrachtgever opgeleverd. Begin december betrokken de eerste bewoners hun nieuwe woning.

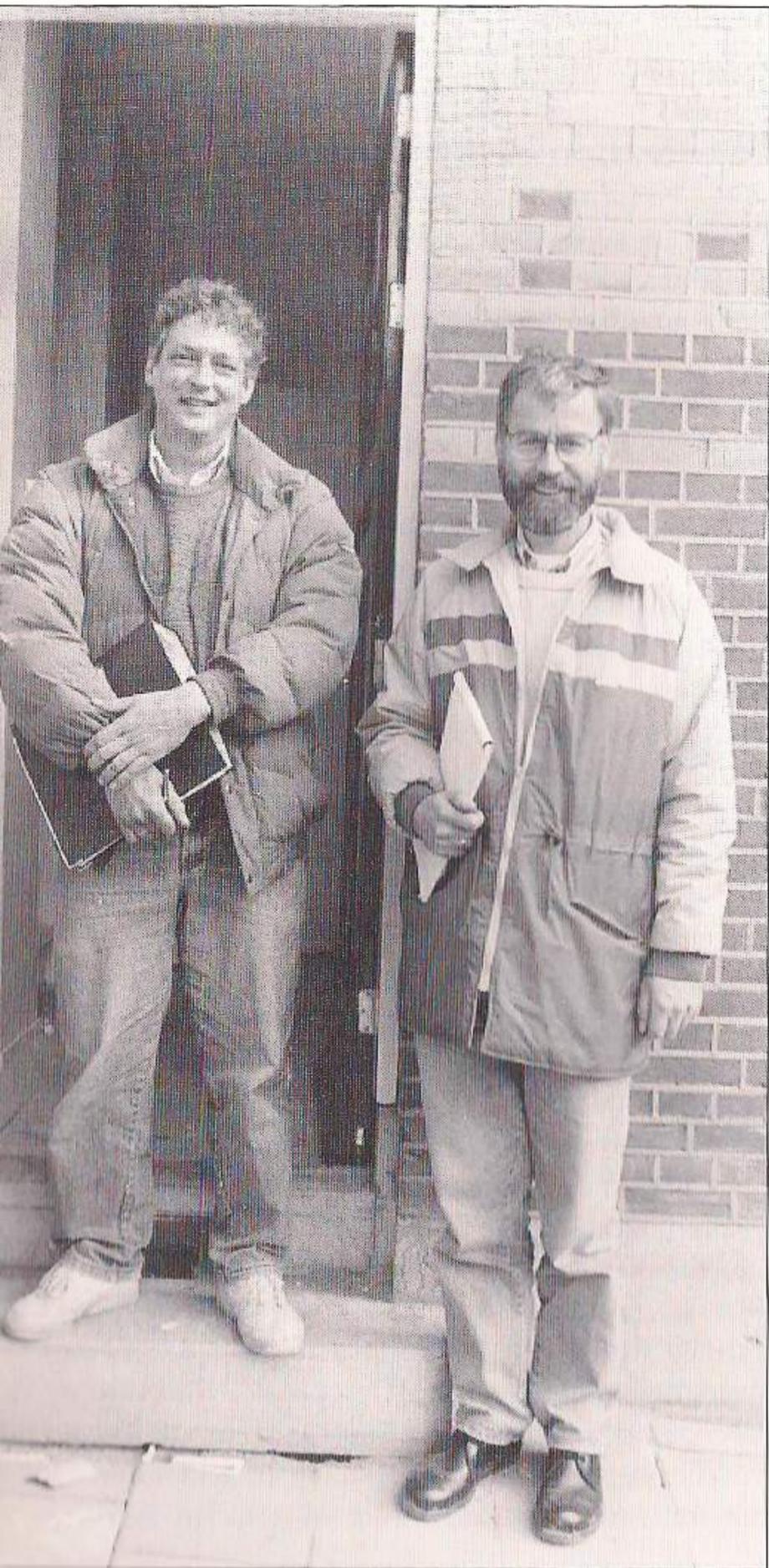
Marc Bezem

'We waren een hecht team'

"Mijn eerste tocht naar het hofje was vergeefs. Iemand van de SOR had mij afgelopen februari een fout adres doorgegeven, en ik maar zoeken, zoeken in de Zomerhofstraat naar Vrouwe Groenevelt...Enfin, toen ik dus een dag later werkelijk het hofje voor het eerst aanschouwde, was ik eventjes stil. Je verwacht zo'n oogstrelend hofje niet midden tussen anonieme huizenblokken. Ik was meteen enthousiast, werd ook heel vriendelijk ontvangen door de 'opzichteres', mevrouw Zweere. Ik had meteen door dat ik de komende acht maanden te maken zou krijgen met een klein, maar niettemin niet onbelangrijk Rotterdams cultuurgoed. Ik had meteen zin in deze renovatieklus en dat gevoel is ook gebleven!"

Jan Keuzenkamp (47), bouwkundig opzichter namens de Gemeentelijke Dienst Stedebouw en Volkshuisvesting, kiest zorgvuldig naar woorden in de bouwkeet die gedurende het totale renovatieproces pal voor het hofje aan de Vijverhofstraat heeft gestaan. "Ik doe voor mijn dienst renovatie sociale woningbouw, interessant werk, maar sommige klussen zijn een beetje monotoon. Bij dit hofje was het vanwege het monumentale karakter meteen 'spannend'. Je kan het geen échte restauratie noemen, want de huisjes waren redelijk bijgehouden, alleen de fundering was bar slecht. De opdracht was om het oorspronkelijke karakter van het hofje zoveel mogelijk intact te laten, en ik geloof dat we daar met z'n allen aardig in geslaagd zijn.

We begonnen 1 april van dit jaar en het leuke is dat het ganse bouwteam meteen lol in de klus had. Iedereen had het idee van 'we gaan dit Liefdegesticht weer zo maken, dat het weer

minimaal 50 jaar kan functioneren'. Veel bouwvakkers gaven net even iets extra, heel leuk om dat te constateren."

De woorden van Jan Keuzenkamp worden bevestigd door Bert de Ruyter (35), uitvoerder namens Volker, en belast met de dagelijkse leiding. "Onze opdracht luidde dat met de Kerst alle bewoonsters weer in hun huisjes moesten zitten, dus we moesten vanaf het begin een strak schema aanhouden. Wanneer je dan in een van de 17 huisjes een voorgevel ontdekt, die 7 centimeter naar voren is gezakt, ja, dan kriebel je eventjes achter je oren. We moesten de gevel helemaal wegslopen tot aan de rollaag en de gevel vanaf de fundering weer nieuw opbouwen. Het funderingsherstel ging veel verder dan gepland, ach ja, soms zit het in de bouw een 'beetje' tegen. Die grondsanerering was ook geen lolletje. Gelukkig was het die twee weken oktober toen die lastige klus geklaard werd *fantastisch* weer. Geen druppel regen, precies zoals we het wensten. Zoals Jan al zei, hadden we een gemotiveerd stel werkers. Soms waren er wel 30 werklieden tegelijk in touw, het bleef steeds erg soepel lopen."

Jan Keuzenkamp: "Waar jij vorig jaar in je Havenloods-artikel zo bang voor was, kunststofkozijnen, dat gevaar werd prachtig omzeild door een timmerbedrijfje in Brabant.

Zij fabriceerden fraaie houten ramen en deuren volgens de oorspronkelijke uitvoeringen. Verder kozen we bijvoorbeeld voor een *geknipte* voeg, daarvan zet je slechts 5 meter op een dag tegen normaal 25 meter. Die geknipte voeg was een duidelijke keus van de architecte Ineke Hulshof.

Zij heeft een goed oog voor details. Ik had al eerder met haar samengewerkt, bij de renovatie van het hoekpand Claes de Vrieselaan/Schermlaan. Haar consciëntieuze manier van werken was me toen al opgevallen. Bij dit project hadden we iedere donderdag met het team bouwvergadering, waar werkelijk alle activiteiten werden besproken. De isolatie van de huisjes, de indeling, het prachtige tegeltableau, de schoorstenen, de tuin, de diverse steenkeuzes, noem maar op.

Een goed voorbeeld is het oorspronkelijke toegangshek, dat werkelijk in zeer slechte staat verkeerde. Een bedrijf in de Spaansepolder heeft het hek weer fraai opgeknapt. Schoonmaken, moffelen, delen vernieuwen en uiteraard verven in maar één kleur, die bij een dergelijk antiek hek past: standgroen...Zoiets is toch veel aardiger dan voor een *nieuw* hek kiezen.

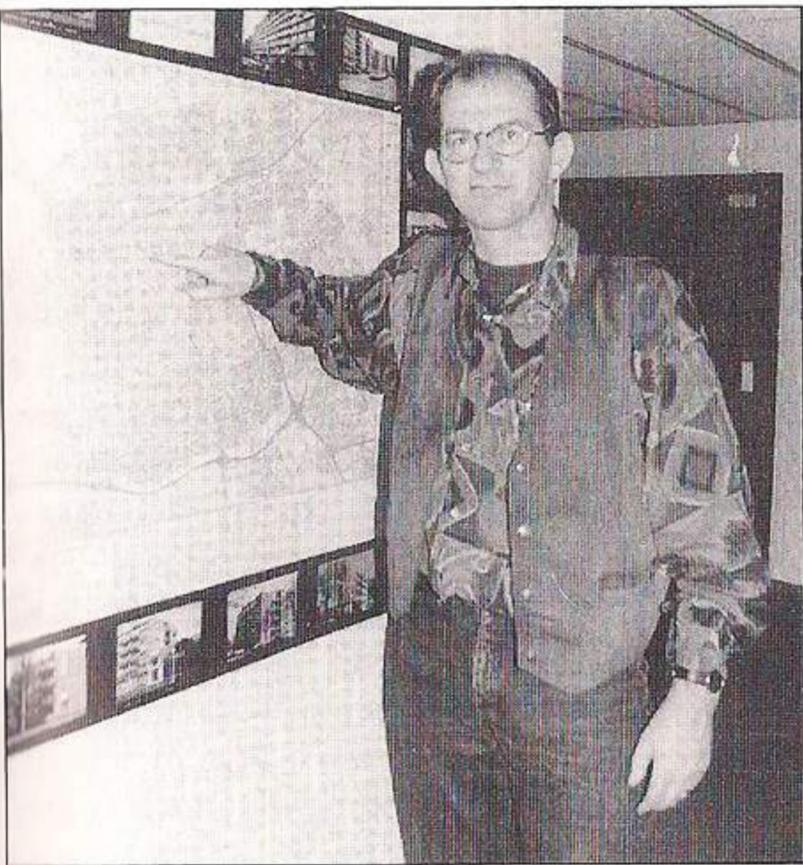
Bert de Ruyter: "Wel leuk, op de zolder van de regentenkamer ontdekten we drie oude gedenksteden. Die worden in de borstwering onder het toegangshek 'teruggemetseld'. Er wordt ook nog een nieuwe steen aan toegevoegd, over 50 jaar heeft die ook weer historische waarde."

Jan Keuzenkamp: "Nu de klus vrijwel is voltoerd, zal ik het hofje nog gaan missen. Begin volgend jaar zit ik in Lombardijen; maar liefst 384 naoorlogse woningen aan de Molièreweg en de la Fontainestraat krijgen een renovatiebeurt. Puur *produktiewerk*, ach ja, zoiets moet ook gebeuren. 14 december drink ik wel met genoegeen een borrel.

Die acht maanden Liefdegesticht wil ik enigszins feestelijk afronden..."

Bert de Ruyter: "ik drink mee. We hebben *als team* deze klus geklaard. We hebben iets neergezet wat weer heel lang meekan, zoiets geeft *altijd* voldoening..."

Bert de Ruyter (links) en Jan Keuzenkamp, nov. 1994

Ben Noorlander

Ir. Ben Noorlander (38), sedert juni 1993 werkzaam bij de Stichting Ouderenhuisvesting Rotterdam, begeleidt als projectleider vele nieuwbouw- en renovatieprojecten van de stichting. Hij is tevens stafmedewerker. De SOR is in Rotterdam op het gebied van ouderenhuisvesting de grootste instantie. Het eigen vermogen van de SOR bedroeg in 1993 ruim 26 miljoen gulden, ten opzichte van bijna 5.000 woningen.

"In het voorjaar van '93 werden wij, Stichting Ouderenhuisvesting Rotterdam, door de regenten van het Liefdegesticht benaderd met de vraag of wij belangstelling hadden om eigenaar van het hofje te worden. De heren kwamen juist bij ons, omdat wij enige ervaring in het beheer van hofjes hebben, o.a. dat van Gerrit de Koker en Maria Moll. De heren wisten niet goed raad met de toekomst van 'hun' Liefdegesticht. De fundering bleek nogal krakkemikkig, en er was enig achterstallig onderhoud, kortom, zij kon-

den de problemen niet meer adequaat de baas en wilden het liefst van het hofje af. Wij zijn gaan kijken en waren wel ontvankelijk voor de prettige sfeer rondom het hofje. Wij zagen weliswaar de bouwkundige problemen, maar begrepen dat een aangepast renovatieplan de toekomst van het Liefdegesticht zou waarborgen. Eventuele sloop en nieuwbouw leek ons niet de juiste weg. Wij betaalden de regenten een leuke prijs voor de huisjes. Er werd uitgegaan van de grondprijs bij nieuwbouw; zo kwamen we uit op 20.000 gulden per huisje. Dat bedrag met 17 vermenigvuldigd leverde de regenten van de Stichting Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht een bedrag op van f 340.000. Van dat bedrag moet wel 150.000 gulden worden afgetrokken. Zoveel heeft namelijk de bodemsanering gekost. Vanaf 1 januari 1994 zijn wij eigenaar van het hofje en in april '94 werd er al met de renovatie begonnen, wij hebben er dus geen gras over laten groeien. De aanneemsom per huisje bedroeg in eerste instantie f 115.000, inclusief BTW. Vanwege het funderingsherstel kwam daar later nog tien mille per huisje bij. Uiteindelijk bedroegen de stichtingskosten per huisje f 165.000! Ik heb uitgerekend dat we in het jaar 2020, dus over ruim 25 jaar, uit de kosten zijn; afgezien van de zes ton die we bij aanvang als onrendabele investering moesten afboeken van de reserve.

Zakelijk gezien is het aantrekken en opknappen van dit hofje dan ook weinig spectaculair, maar de doelstellingen van het Liefdegesticht spreken ons bijzonder aan, en we zullen er ook alles aan doen om de toekomst van het hofje volgens de oorspronkelijke ideeën van de fondatrice te waarborgen. Daarnaast is het hofje, nu het zo fraai is opgeknapt, voor ons ook een soort van visitekaartje.

Het spreekt vanzelf dat de nieuwe bewoonsters, die volgens de bepalingen 55 jaar of ouder moeten zijn, huur moeten gaan betalen. Men betaalt

450 gulden huur, exclusief de stookkosten (c.v.) en de glasverzekering. Volgens de huidige normen een redelijk bedrag. Vroeger werden nieuwe bewoonsters door de regenten geselecteerd, maar als nieuwe huisbaas nemen wij die taak thans over. Nochtans behouden de regenten de komende vijf jaar een vorm van medezeggenschap. Zij krijgen wel degelijk inspraak, óók bij de beoordeling van nieuwe kandidaten.

Hofje

DELFSHAVEN — Op zaterdagmiddag 19 november tussen 14.00 en 16.00 uur, is er de gelegenheid om het resultaat te bewonderen van de renovatie van het Hofje van Vrouw Groenevelt, in de Vijverhofstraat 69. In april van dit jaar is de verbouwing van dit pittoreske hofje begonnen en eind november kunnen de woningen weer bewoond worden. Het Hofje van Vrouw Groenevelt is een van de weinige hofjes in Rotterdam. Het hofje is van de straat af nauwelijks zichtbaar, want het ligt verscholen achter een onopvallend hek. Het bestaat uit 16 woningen en een Regentenkamer, die na de verbouwing als recreatiezaal dienst gaat doen. De huisjes zijn gebouwd rondom een tuin die geheel opnieuw aangelegd zal worden. Er zijn nog woningen vrij voor bewoning. Geïnteresseerden kunnen zich tijdens de bezichtiging aanmelden of informatie aanvragen bij de nieuwe eigenaar van het Hofje: Stichting Ouderenhuisvesting Rotterdam, telefoon 411 40 70, tijdens kantooruren.

Uit: 'Maasstad' d.d. 9 - 11 - 1994

Christel Visser

"In 1990 kwam ik vanuit Arnhem naar Rotterdam. Ik kreeg hier een nieuwe baan als lerares op een LOM-school. In het begin heb ik nog eventjes op en neer gereisd, maar dat beviel me totaal niet. Ik had gedacht dat ik in Rotterdam vrij makkelijk onderdak zou vinden, maar dat viel tegen. Een collega van mij op school had een tante die op het hofje woonde, mevrouw Knulst. Via haar hoorde hij, en ik dus ook, dat er een paar huisjes leeg stonden. Meneer Van der Pol gebeld, die telefonisch meteen al moeilijk deed over mijn leeftijd. Ik was toen 26 jaar, en een dergelijke jonge leeftijd was nog nimmer voorgekomen bij een bewoonster van het Liefdegesticht. Enfin, ik mocht toch van de regent langkomen. Hij zei letterlijk: "ik wil je gezicht zien." In Kralingen hadden we een moeizaam gesprek. Van der Pol kwam met allerlei voorwaarden, zoals geen mannenbezoek na tien uur 's avonds, en altijd toestemming vragen aan de opzichteres wanneer een vriendin bleef logeren. Ook zou ik me altijd schriftelijk bij mevrouw Zweere moeten afmelden wanneer ik een nacht of meer nachten niet op het hofje aanwezig zou zijn. Huisdieren waren verboden. Niet dat ik daar zo mee zat, want die had ik niet, maar toch...Wat me aantrok was het feit dat ik geen huur hoefde te betalen. Wat betreft mijn geloof was alles in orde, ik ben lid van de Evangelische Gemeente. Ik zei eerlijk tegen Van der Pol 'dat de tijd toch niet stil is blijven staan'. Daar ging hij in mee, maar hij wilde de tradities en sfeer van Vrouwe Groenevelt geloof ik toch wel zuiver houden. Hij bracht me heel aardig met de auto terug naar het Centraal Station en later kreeg ik een brief dat ik was geaccepteerd. Ik kreeg huisje nr. 10 toegewezen. Het hofje zelf beviel me meteen erg goed. Ik kom uit Drachten en de sfeer van de rij huisjes met die mooie tuin deed me een beetje aan de provincie denken.

Ik was ook tevreden met m'n huisje, maar ik bleef moeite houden met dat voortdurend 'afmelden'. Ik geloof dat ik officieel ook nog op m'n briefje moest vermelden *waar* ik elders verbleef, maar dat heb ik altijd vertikt. Dat zag ik als een duidelijke inbreuk op m'n privacy.

Enige tijd later kwam ook Audi Boer op het hofje wonen. Zij is een leeftijdgenootje, daar was ik erg blij mee. Vrienden en kennissen die me aan de Vijverhofstraat kwamen opzoeken vonden het wel origineel hoe ik daar woonde tussen de oude dames. Ikzelf vond het een aangename ervaring om zo ineens met ouderen op te trekken. Het klikte ook redelijk goed met mevrouw Zweere, dat was fijn meegenomen.

In januari '93 verloofde ik me met m'n vriend Remco de Waard en in april '94 trouwden we. Van de SOR kregen we een bloemstuk, dat vond ik zeer attent. Sommige bewoonsters kwamen op onze receptie. Uiteraard hadden de regenten het een beetje moeilijk met ons huwelijk, maar ze hebben onze stap nooit officieel afgewezen.

Mevrouw Zweere stond achter ons en dat heeft vast geholpen. Remco is vliegenier en werkt op het moment als vrachtvlieger in Detroit. Tot de Kerst blijft hij in Amerika, daarna komt hij terug en hopelijk vindt hij dan in ons land een job als vliegenier.

Jawel, wij hebben thans een contract met de SOR en zijn vast van plan om nog enige tijd op het hofje te blijven wonen. Hoelang weten we nog niet, misschien nog één of twee jaar. Aangezien wij een inkomen hebben, moeten wij thans huur gaan betalen. Zo'n 550 gulden, inclusief servicekosten. Ach, voor ons een alleszins redelijk bedrag. Het huisje is natuurlijk niet echt groot, en het zal ze nog niet meevallen om alles vol te krijgen.

Ik vind het hof wel prachtig opgeknapt. Een leuk idee dat het Liefdegesticht nu weer vele, vele jaren mee kan gaan. Eigenlijk heb ik nooit echt spijt gehad dat ik in het hofje ben gaan wonen. Er heerst toch een bepaalde rustgevende sfeer, die je in een 'gewone' straat toch nooit zal terugvinden..."

Huwelijk Remco de Waard en Christel Visser: bloemstuk van de SOR...

Rotterdamse hofjes

Naast Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht kent onze stad nog vijf andere hofjes, namelijk:

1. Hofje van Van der Veeken, reeds in 1609 gesticht aan de Frankenstraat. Initiator was de Vlaamse koopman Johan van der Veeken, die 16 huisjes liet bouwen ten behoeve van 16 weduwen, wier mannen op zee of bij een ander ongeval waren omgekomen. Wegens geldgebrek kwamen de woninkjes in verval en in 1687 deden de beheerders de huizen over aan Cornelis van Aersen.

De financiële toestand bleef moeizaam en vanaf 1754 ging men ertoe over de leegkomende huisjes te verhuren aan weduwen of bejaarde vrijsters. Tot rond 1865 heeft het hofje, waarvan de huisjes waren gebouwd rondom een binnenplaats, nog bestaan. Daarna werden de huisjes, wegens de slechte bouwkundige staat, geleidelijk afgebroken. De lage, ronde poort, die versierd was met wapenschilden van de stichters werd als laatste gesloopt in 1875...

2. Hofje van Gerrit de Koker. Gesticht in 1786 aan de Goudsche Singel door Gerrit de Koker, enige en ongehuwde zoon van Michiel de Koker. Tot aan zijn dood, 4-7-1797, hield Gerrit toezicht op het hofje, bedoeld voor bejaarde weduwen en vrijsters. Later werd het hofje beheerd door regenten. Het hofje was in de vorm van een rechthoek gebouwd en bestond uit maar liefst 68 dubbele (in 2 lagen gebouwde) woningen, die werden bewoond door 72 vrouwen, die bij hun entree tussen de 45 en 60 jaar oud waren. De bewoonsters genoten vrije geneeskundige hulp en wekelijks een geldelijke toelage. In 1940 werd het hofje door het bombardement totaal verwoest.

In 1953 werd een nieuw hof geopend aan de Taborstraat 45. Het complex bevatte toen 111 woningen, waarvan 45 éénkamerwoningen bestemd voor vrije verhuur aan werkende vrou-

wen. 64 éénkamerwoningen waren bestemd voor bejaarde inwonsters. Zij betaalden inder tijd geen huur, maar moesten wel bijdragen in de kosten van gas en elektriciteit. In 1991 werd het gebouw vanwege sterk verouderde voorzieningen totaal gesloopt. Op het terrein, met als ingang Sionstraat 42, werd een geheel nieuw complex neergezet, waar thans vijftig-plussers zonder enige band met Gerrit de Koker een moderne woning hebben betrokken. 'Gratis wonen' is er niet meer bij, er wordt door de bewoners een 'hedendaagse' huur betaald.

3. Hofje Liefde en Voorzorg. In 1794 aan de Schiedamschesingel gesticht door Alida de Koker, dochter van de reeds genoemde Gerrit. Het hof bestond uit 23 huisjes, die werden bewoond door 23 bejaarde vrouwen, van alle Christelijke Gezindheden, zonder onderscheid. Er bestond echter een voorkeur voor dames, die tot de Collegianten, Remonstranten of Doopsgezinden behoorden. Allen ontvingen een maandelijkse toelage en vrije geneeskundige hulp. In 1902 werd het hofje verkocht en een jaar later werden 24 nieuwe huisjes in gebruik genomen aan de Voorschoterlaan 79. De huizen zijn, net als bij het Liefdegesticht, gebouwd in een U-vorm met de open zijde naar de straat, gescheiden door een hek. Op zeker moment moest elke bewoonster bij het betrekken van de woning een zeker bedrag betalen. Sedert 1984 wordt er door de bewoners, die geheel voor zichzelf moeten zorgen, normale huur betaald. Tegenwoordig woont jong en oud, man en vrouw door elkaar heen op het hofje, zodat er van de oorspronkelijke doelstellingen weinig meer is overgebleven. Qua bouw heeft het hofje in die negentig jaar (gelukkig) vrijwel geen veranderingen ondergaan.

4. Kuyl's Fundatie. Deze stichting dankt haar bestaan aan de liefdadige beschikking van Anthony Kuyl en zijn, eveneens ongehuwde, zuster Anthonetta Kuyl, respectievelijk overle-

den 17-12-1811 en 8-12-1813.

In de tuin van A.& A. Kuyl, aan de oostzijde van de Schiekade, en op een aangekocht belendend stuk gronds werd 14-5-1814 de eerste steen voor een ruim complex geslagen. Dit complex zou uiteindelijk bestaan uit 16 woningen, waar 16 weduwen of bedaaide dochters, welke van de Gereformeerde Gezindheid moesten zijn, gratis onderdak vonden. Zij kregen een jaarlijkse toelage en kosteloze geneeskundige bijstand. In de bepalingen stond verder vermeld dat jaarlijks 50 behoeftige kraamvrouwen enig geld werd uitgekeerd, terwijl ook nog een kleine som aan behoeftige huisgezinnen ter beschikking werd gesteld. In 1968 werd het hofje verkocht ten behoeve van de uitbreiding van het St. Franciscus Gasthuis. Aan de 's-Gravenweg werd het hoofdgebouw in zijn oorspronkelijke vorm weer opgebouwd. Verder werden 17 woningen in enkele vrijstaande blokken als eengezinshuisjes opgetrokken. De bewoonsters zijn geheel zelfstandig en betalen een gering bedrag als 'huurprijs'. In het hoofdgebouw bevinden zich de sfeervolle regentenkamer en de recreatiezaal, alwaar af en toe feestelijke bijeenkomsten worden gehouden.

5. Mathenesserhof. Bij testamentaire beschikking van mej. Henrica van Rossem, overleden op 23 augustus 1923, verkreeg de Vereniging tot verbetering van armenzorg een bedrag aan geld 'om er doelmatige woningen van te bouwen, waarvan de huur matig is'. In 1926 werd door de Stichting 'Mathenesserhof' aan de Mathenesserstraat een vrijwel vierkant gebouw geopend, bestaande uit 30 tweekamer- en 26 driekamerwoningen. Het complex bestond uit drie woonlagen, waardoor een moderne, compacte woonvorm werd gecreëerd. In 1976 werd de N.V. Volkswoningen eigenaar van het gebouw en in 1988 het G.W.R. In 1990 werd de Mathenesserhof stijlvol gerenoveerd.

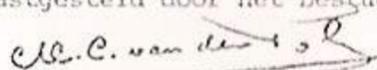
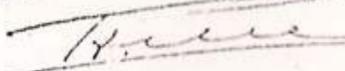
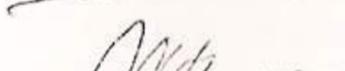
Het aantal woningen werd tot 31 gereduceerd.

REGLEMENT voor de bewoonsters

van het Vrouwe Groenevelt's Liefde-Gesticht, te Rotterdam.

1. Bij een zo groot mogelijke vrijheid voor iedere bewoonster behoort U allen tot een gemeenschap. Van U wordt verwacht, dat U zich tegenover de beheerders en medebewoonsters aan de regels zult houden, en bij ziekte of ongemak elkaar behulpzaam bent.
2. U bent vrij om te komen en te gaan, doch indien U één of meer nachten afwezig bent, wordt U verzocht schriftelijk Uw adres aan de beheerders te melden.
3. U bent vrij in het ontvangen van bezoek, doch indien U een logé wilt ontvangen, dient U dit tevoren schriftelijk aan de beheerders te melden.
4. Degenen die een woning betrekken mogen niet ouder dan 65 jaar zijn, en mogen in principe blijven wonen tot het bereiken van de 76-jarige leeftijd.
5. Bij ziekte of ongemak moet U het daarvoor bestemde kaartje voor Uw raam plaatsen, zodat men U zo snel mogelijk te hulp kan komen. Het spreekt vanzelf dat ook Uw voordeur van het nachtslot moet zijn: alleen dan kunnen de beheerders of medebewoonsters reageren.
6. Uw huis en inboedel alsmede de straat vóór Uw woning behoort door Uzelf te worden schoongehouden. Etensofval of ander afval mogen niet in de tuin gegooid worden. Verboden is het petroleumverlichting of -toestel te gebruiken.
7. Eventuele schade door U aan het huis toegebracht, zal door Uzelf vergoed moeten worden, evenals kleine reparaties.
8. Het is helaas niet toegestaan een hond of poes te bezitten.
9. Desgewenst kunt U voor eigen kosten een douche, of andere aangebouwde zaken, laten aanleggen, welke bij Uw vertrek in het bezit van de hof komen.
10. U wordt verzocht tegenover buurtgenoten, omwonenden en buitenstaanders geen mededelingen of commentaar te geven, waardoor schade zou kunnen ontstaan aan onze gemeenschap of onze hof.
11. Het bestuur heeft het recht om, wanneer een bewoonster bij herhaling een van bovenstaande regels zou schenden, haar de verdere inwoning te ontzeggen. Hierbij zal tenminste een vertrektermijn van één maand in acht worden genomen.
12. In gevallen waarin niet door dit reglement wordt voorzien, beslist het bestuur, en in spoedgevallen de beheerders.
13. Bij meningsverschillen onderling of met de beheerders, kunnen de bewoonsters steeds raad vragen bij een der bestuursleden.
14. In dit reglement zijn slechts de voornaamste maatregelen genoemd. Belangrijker is het, dat iedere bewoonster zich thuisvoelt in en om haar woning, en als lid van de gemeenschap een eigen en positieve plaats inneemt.

Aldus opnieuw vastgesteld door het Bestuur op 25 oktober 1978

M. van der Pol

H. Mees

G.P. Blom

W.H. van Oordt

Naschrift

In september 1993 bezocht ik *Marie-Antoinette van Grunsvan*, die al vele jaren aan de Teilingerstraat woont. Zij was toen bestuurslid van de Stadspartij (thans is zij, bravo!, gemeenteraadslid) en wij kraakten onze hersens op het onzalige OOR-plan om Rotterdam in 11 kleine gemeenten op te delen. Toen wij enkele fragmenten van ons actieplan (anti-OOR) gereed hadden, vroeg zij spontaan om even mee te lopen naar het hofje 'om de hoek' aan de Vijverhofstraat. Marie-Annet, zoals haar roepnaam luidt, was altijd nogal actief in de Agniesebuurt en zij had bouwtekeningen gezien waaruit bleek dat het hofje drastisch gerenoveerd zou worden. Het was een stralende dag, en mijn eerste stappen op het hofje zal ik nooit vergeten. Wát een rust, wát een vredelievende atmosfeer, wát een charmante huisjes. Mevrouw Zweere ontvangt mij bijzonder vriendelijk en ik laat mij uitgebreid voorlichten over de veranderingen die het hofje het komende jaar te wachten staat. Ik schrijf een tamelijk scherp artikel in aflevering 169 van mijn eigen rubriek *Roterodamum* (De Havenloods/Het Zuiden, 14-10-1993) onder de sprekende kop 'Heeren regenten, let op uw saeck!'. Ik zag de komende renovatie met enige zorg tegemoet en schreef: 'Ik beschouw het hof als een belangrijk Rotterdams cultureel monument en het lijkt me afschuwelijk wanneer óók hier de witte-kunststofkozijnen-cultuur onverbiddelijk toeslaat'. Verder betreurde ik de verkoop van het Liefdegesticht; ik vond dat de regenten het hofje te gemakkelijk hadden verkwanseld. Wel sprak ik in het artikel mijn vertrouwen uit in Martin Bulthuis, hoofd Gemeentelijk Bureau Monumenten, die met een restauratiesubsidie wellicht kon 'bijspringen'. Thans, 14 maanden later, heb ik dankzij het schrijven van dit boekje, veel meer zicht op de metamorfose van het

hofje en ik kan alleen maar zeggen dat ik toen onterecht iets te fel van leer trok. Nu kan ik zeggen dat de overdracht aan de SOR min of meer de redding van het hofje betekent. De SOR heeft het totale renovatieplan werkelijk secuur aangepakt en dankzij het zorgvuldig uitgedokterde ontwerp van architecte Ineke Hulshof hebben we thans een hofje dat weer minstens 50 jaar vooruit kan. Ineke kende ik al van de renovatie van de Mathenesserhof, wij maakten toen namelijk óók een boekje: 'de Mathenesserhof 1926-1990'. Zij heeft dat project in Spangen 'Bovendijks' adequaat uitgevoerd, ik had dus vorig jaar wel enig vertrouwen in haar kunnen hebben...maar ja, je ziet in onze stad op architectonisch gebied zoveel ongein, dat je langzamerhand een beetje huiverig wordt. Anyway, ik zat dus fout met mijn kunststoframen, de nieuwe raamspinningen in de huisjes zijn wel degelijk van hout en je kunt de ramen dankzij een ouderwetse katrol omhoogtrekken. Een systeem dat al meer dan honderd jaar uitstekend werkt! Hoe ik dat weet?

Zaterdag 19 november ben ik samen met ontwerpster Hanne Huygen, die met veel zorg dit boekje in elkaar zette, gaan kijken op de 'open dag' van het hofje. Ondanks het druilerige weer was er veel belangstelling, wat ongetwijfeld te maken had met een groot artikel over het hofje in het Rotterdams Dagblad van 18 november.

In het aardige verhaal van Canis Zijlmans was namelijk een oproep geplaatst, bedoeld voor potentiële bewoonsters. Een paar dagen later hoorde ik van Janny Gort (31), woonmaatschappelijk werkster van de SOR, dat maar liefst twaalf gegadigden hun naam hadden achtergelaten. Janny: "vijf daarvan waren reëel, dat wil zeggen oudere, alleenstaande dames van rond de 55+. Er was ook belangstelling van twee echtparen, maar die vallen buiten de boot. Een moeder met twee kleine kinderen en een derde op komst was ook enthousiast over het wonen op

het hof. Ook zij zal helaas moeten afvallen. Vrijwel iedereen was positief over de woonomstandigheden; de enige klacht van vooral ouderen was de trap in de huisjes. Maar ja, hoe kom je anders boven?" Janny, al drie jaar werkzaam bij de SOR, gaat over de 'toewijzingen' in samenspraak met mevrouw Zweere en natuurlijk de regenten. Over die trap gesproken, ik kwam in één van de lege huisjes Hendrik Evertse (69) tegen, van huis uit timmerman, later aannemer van o.a. verbouwingen. Hij zat een beetje te brommen over het feit dat de trappen niet voorzien waren van een brandwerende verflaag. Verder vond hij de douche op de bovenverdieping iets te eenvoudig uitgevoerd. "Waarom niet een bak geplaatst en op z'n minst een douche-gordijn? Het zijn geen vakantiehuisjes!" De raampennen, voor de noodzakelijke veiligheid, konden wel zijn goedkeuring wegdragen...Van anderen waren de reacties positief. Volker heeft werkelijk een prestatie geleverd, terwijl ze niet eens zo'n ervaring in monumentenbouw hebben. Het is natuurlijk wel een oerdegelijk bouwbedrijf. Van adjunct-directeur Willem Bax vernam ik dat het bedrijf in 1933 door J.S. Uyterlinde als Volker Aanneming Maatschappij werd opgericht. Via Intervam ('58) ging Volker in 1963 samen met de Hollandse Beton Maatschappij. Later werd die naam gewijzigd in Hollandsche Beton Groep nv, met het hoofdkantoor in Rijswijk. Volker Bouwmaatschappij zit zelf sedert 1947 in twee fraaie panden aan het Koningin Emmaplein 14-15. Zoals ik al eerder schreef was er vrijwel geen archiefmateriaal voorhanden; daardoor ben ik vrijwel niets te weten gekomen over de vooroorlogse periode van het hofje. Via regent M.C. van de Pol kwam ik erachter dat mevrouw H.J. van Beek, geboren Bonjer, (Kralingen) rond 1930 met haar grootvader, J.J.L. Mees, met Kerstmis meemocht naar het Liefdegesticht. Telefonisch meldt zij: "ik mocht dan sinaasappelen uitdelen en de

bewoonsters een kusje geven. Het was er allemaal zeer eenvoudig. Zoals de bewoonsters in hun griezelige bedstee sliepen, dat was toch een beetje een shock voor een achtjarig meisje. Regenten keken in die tijd soms ook wel in kasten of onder de matrassen om te controleren of de armlastige vrouwtjes niet stiekem geld onder hun beheer hadden. Geldbezit strookte niet met de reglementen. Je kunt je een dergelijke situatie thans niet meer voorstellen, maar in 1930 was de tegenstelling tussen de feodale regenten en de zeer eenvoudige bewoonsters bijzonder groot". Over de regenten gesproken, ik heb de lijst nog eens nauwkeurig nageplozen en ik ontdekte dat Cornelis van der Pol van 1885 tot 1934 regent was, een periode van maar liefst 49 jaar. Jacob Johannes van der Willigen zette zich 47 jaar (van 1865 tot 1912) in voor het hofje. Wat een tijdspanne, zoiets zie je tegenwoordig nergens meer bij bestuurders. Het is ook een bewijs dat Geertruida Groenevelt haar zaakjes testamentair uitstekend geregeld had. Het tamelijk strakke reglement uit 1978 (zie pagina 30) toont bijvoorbeeld onder 8: *Het is helaas niet toegestaan een hond of poes te bezitten*. Aah, toch wel een beetje sneu voor de toenmalige bewoonsters, maar zo'n duidelijke regel is in ieder geval een indicatie waarom het rondom het Liefdegesticht nooit een zootje is geworden. Ik ben nieuwsgierig hoe de SOR de komende jaren met huisdieren op het hof zal omgaan...Eerlijk gezegd heb ik wel vertrouwen in de toekomst van het hofje, de SOR ziet het Liefdegesticht als een soort paradepaardje tussen hun 40 (!) eigen gebouwen. Vermoedelijk zal de SOR altijd een aantal hof-regels van vroeger blijven naleven, en zullen er bij deze stichting altijd mensen in dienst zijn met enig gevoel voor traditie en historie. Dit boekje zal in ieder geval als leidraad kunnen dienen.. *Verba volant, scripta manent*, oftewel: de gesproken woorden vlieden heen, het geschrevene blijft. 25 oktober 1994 kreeg ik van

Ten Dankbare Nagedachtenis
aan
Geertruida Groenevelt
Laatstmaal Huisvrouw
van
den Heer Hendrikus Moens
Stigteres van dit Hofje
Geborenden 29 April 1833
en Overleeden den 30 Januarij 1868

De eerste Steenen van het
Groenevelts Hofje
Zijn Gelegd,
den 31 Maart 1893
door de jonge Heeren,
Volker van der Willigen,
Nicolaas Hendrik van Charante,
Gregorius Mees,
en
Francois Willem Cornelis Blom.

DEN BEVOEGDE DER UITOEFENING VAN DE STADIS
LIJFDEGESTICHT MET WELK IN 1815 AAN DE
OOST SINDEL OP HET TERREIN DER TEGENWOOR-
DIGE HUGO DE GRUOT STRAAT GEROUWD WERD
IN 1864 NAAR HIER VERPLAATST.
REGENTEN WAREN:
MR. RUDOLF ADRIAAN MEES
JACOB VAN CHARANTE
FRANCOIS WILLEM CORNELIS BLOM
en
MATTHEUS HENRIK CORNELIS VAN OOSTERZEE.

HOFJE VAN VROUWE GROENEVELTS
LIJFDEGESTICHT SINDS
31 DECEMBER 1893 EIGENDOM VAN DE
STICHTING OUDERENHUISVESTING ROTTERDAM
GERESTAUREERD IN 1994
IN SAMENWERKING MET
HULSHOF & COMPAGNONS ARCHITEKTEN
VOLKER BOUWMAATSCHAPPIJ B.V.
DE BEWOONSTERS EN DE REGENTEN
M.C. VAN DER POL, W.H. VAN OORDT
G.P. BLOM EN MR. H. MEES

Hulshof & Compagnons Architecten bv de opdracht om dit boekje te fabriceren, en exact vijftig dagen later, 14 december 1994, ligt het in handen van mevrouw Zweere. Best wel een snelle produktie, maar ik moet eerlijk toegeven dat die tijdsdruk voor mij als journalist juist een *ver-eiste* is. Vooral onder pressie kom ik tot aardige resultaten. *Vijverhofstraat 69*. Die straat staat de rest van m'n leven in m'n geheugen gegrift. Veel mensen uit mijn omgeving denken bij het noemen van de straatnaam trouwens aan Kralingen. Helemaal fout. Het is natuurlijk de straat in de Agniesebuurt die de Bergweg en de Teilingerstraat kaarsrecht met elkaar verbindt.

Het huisnummer, 69/1 tot en met 69/16 vergeet ik uiteraard ook nooit meer. Dat juist op een dergelijk *magisch* huisnummer gedurende meer dan 90 jaar ongehuwde, oudere vrouwen (in de regentennotulen uit de vorige eeuw ook wel *vrijsters* genoemd) wonen. Zou ooit één van de dames bij het noemen van het huisnummer wel eens *frivole* bijgedachten hebben gehad? Kijk, achter zo iets kom je natuurlijk nooit! Zo heeft het hofje vooral op 'sociologisch gebied' vermoedelijk nog veel meer geheimen, maar ja, die geheimen laat ik met een gerust hart zweven in dit ondoorgrondelijke ondermaanse.

Ik heb sedert 1988 tien boeken geschreven en geproduceerd met steeds als onderwerp 'Rotterdamse historie', en ik kan oprecht zeggen dat ik met veel plezier dit eenvoudige boekwerkje als elfde eraan toevoeg. Iedere argeloze voetganger die parallel aan het bekende treinviaduct langs het omheiningmuurtje van het Liefdegesticht loopt zal daar vier gedenkstenen kunnen ontdekken, die daar recentelijk zijn ingemetseld.

Bij lezing van de duidelijke teksten zal iedereen beseffen dat Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht waarlijk een belangrijk Rotterdams cultuurgood is. Laten wij dit authentieke hofje met z'n allen *blijven* koesteren!

Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht 1816 -1994

In 1797 bepaalt de niet onbemiddelde en kinderloze weduwe Geertruida Groenevelt (Rotterdam, 1739-1808) testamentair dat een aanzienlijke som gelds wordt aangewend 'voor pieuse of nuttige gebruiken', waarmee, zoals al spoedig blijkt, een stichting voor bejaarde, ongehuwde vrouwen wordt bedoeld.

In 1816 wordt het eerste hofje van Vrouwe Groenevelt voor zestien 'bewoneressen' opengesteld aan de Rotterdamse Oostsingel.

Wegens uitbreiding van de stad wordt in 1865 een nieuw hofje betrokken aan de Weenastraat. In 1902 wordt vanwege de aanleg van de Hofplein-spoorlijn definitief verhuisd naar een complex aan de Vijverhofstraat 69.

Gedurende méér dan 90 jaar wonen aldaar steeds zestien ongehuwde, protestante oudere vrouwen gratis (!) in hun eigen pittoreske huisje. Het Liefdegesticht aan de Vijverhofstraat is zonder twijfel het meest authentieke hofje van Rotterdam. Zowel qua bebouwing als rustieke sfeer is er deze eeuw in het Liefdegesticht vrijwel niets veranderd.

In december 1993 dragen de regenten van de Stichting Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht het hofje over aan de Stichting Ouderenhuisvesting Rotterdam, waarna het in 1994, zowel exterieur als interieur, vakkundig wordt gerestaureerd.

Het Liefdegesticht zal volgens hedendaagse woonmaatstaven een sfeervol onderdak blijven bieden aan oudere (alleenwonende) dames. De wilsbeschikking van Geertruy Groenevelt zal ook de komende decennia in alle zorgvuldigheid worden uitgevoerd!